

Ir. A.P. Verhaegh

No. 4.35

ANALYSE VAN DE HUIDIGE SITUATIE
IN DE NOORDELIJKE TUINBOUW

L 26
4.35
C



September 1970

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Tuinbouw

405153

	Blz.
bedrijf	29
d. Het aantal bedrijven met voldoende besparingsmogelijkheden	30
HOOFDSTUK IV SAMENVATTING EN CONCLUSIES	31
BIJLAGEN 1 T/M 20	35

Woord vooraf

Op initiatief van De Bestuurscommissie Noorden des Lands heeft in 1966 een werkgroep een rapport over de tuinbouw samengesteld. Dit rapport was getiteld "De toekomst van de tuinbouw in het Noorden des Lands". Het rapport bestond uit twee delen, nl. een deel (I) met aanbevelingen ter stimulering van de tuinbouw en een deel (II), waarin een analyse van de tuinbouw in het Noorden des Lands werd gegeven. Deel II was samengesteld door Ir. H. Sytstra, destijds ingenieur bij de Rijkstuinbouwconsulenten in Friesland, Groningen en Drenthe.

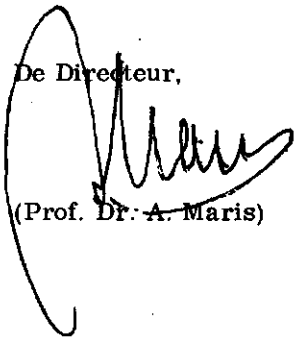
Op verzoek van De Bestuurscommissie heeft het L.E.I. opnieuw de positie van de tuinbouw in de drie noordelijke provincies geanalyseerd, mede tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de tuinbouw in de laatste jaren. Het L.E.I. heeft zich hierbij vanzelfsprekend beperkt tot een analyse; een nadere evaluatie derhalve van het eerder genoemde deel II.

Voor de glasgroenteteelt zijn hierbij een aantal begrotingen opgesteld. Het rapport is door verschillende werkgroepen en De Bestuurscommissie getoetst.

Het onderzoek is verricht door Ir. A.P. Verhaegh van de afd. Tuinbouw.

Den Haag, september 1970

De Directeur,



(Prof. Dr. A. Maris)

HOOFDSTUK I

De ontwikkeling van de tuinbouw in Nederland sinds 1960

§ 1. Inleiding

De totale oppervlakte grond in gebruik door de Nederlandse tuinbouw is in de afgelopen jaren gelijk gebleven (tabel 1).

Binnen het tuinbouwpakket treden wel veranderingen in oppervlakte-verhoudingen op. De toeneming van het aantal ha bloemkwekerijgewassen onder glas is spectaculair. Het aantal ha met groenten onder glas en groenten in de open grond blijft in de laatste jaren constant. De oppervlakte geplant met fruit daalt zienderogen.

Binnen een groep van gewassen doen zich ook verschuivingen voor, b.v. de oppervlakte groenten onder verwarmd glas nam toe, terwijl de oppervlakte groenten onder koud glas daalde.

Een tweede parameter voor de ontwikkeling van de tuinbouw is het aantal bedrijven (tabel 1). Het aantal bedrijven met groenten in de open grond daalt per jaar gemiddeld met 3%. Het aantal bedrijven met groenten onder glas vermindert vanaf 1965 eveneens. De daling in aantal bedrijven met pit- en steenvruchten is nog groter dan de oppervlakteafnemings. In de bloemisterijsector onder glas neemt het aantal bedrijven met bloemkwekerijgewassen steeds toe.

De produktiewaarde van het gehele tuinbouwpakket blijft in opgaande lijn. In 1968 werd een waarde van 2 miljard gulden bereikt (inclusief inflatie): 1962 - 1 436 miljoen, 1964 - 1 566 miljoen, 1966 - 1 835 miljoen, 1968 - 1 993 miljoen gulden.

De gehele ontwikkeling op het Nederlandse tuinbouwbedrijf uit zich in meer specialisatie, een grotere oppervlakte per bedrijf (tabel 1) en het telen van een hoogwaardiger produkt.

§ 2. Drijvende krachten bij de ontwikkeling van de tuinbouw

De noodzakelijke aanpassing in nationaal als in internationaal verband veroorzaken bovengenoemde verschuivingen. Een van de factoren die het in beweging brengt is het inkomen. De produkten met een relatief hoge inkomenselasticiteit hebben meer perspectief dan produkten met een lage inkomenselasticiteit. 1) Tot de eerste categorie behoren de glasproduk-

1) Positieve inkomenselasticiteit d.w.z. stijgt het reële inkomen met 1%, dan neemt ook de vraag naar dat produkt met een bepaald percentage toe. Hoe groter dit percentage, hoe hoger de inkomenselasticiteit. Bij negatieve inkomenselasticiteit daalt de vraag naar het produkt bij een stijgend reëel inkomen.

Tabel 1.

	Oppervlakte tuinbouw per groep van gewassen ha						Aantal bedrijven met tuinbouw-gewassen in procenten van 1960						Oppervlakte in aren gemiddeld per bedrijf					
	in procenten van 1960						in procenten van 1960											
	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groenten: 1)																		
zaai-uien	5 406	104	89	107	119	127	9 462	80	65	69	70	68	57	75	79	89	97	107
open grond	35 238	107	115	121	118	123	53 076	84	81	78	74	68	66	84	94	103	107	121
onder glas	4 017	127	131	132	132	133	15 514	102	100	96	94	92	26	32	34	36	36	38
Pit- en steen- vruchten	52 507	93	91	90	87	81	45 718	63	56	52	47	42	115	169	186	200	212	220
Kleinfruit	4 717	61	49	41	39	34	19 607	68	56	47	45	40	24	22	21	21	21	20
Fruit onder glas	467	67	64	59	57	51	4 185	80	75	70	68	62	11	9	10	9	9	9
Bloembollen en knollen 2)	10 416	124	111	105	112	117	13 739	101	95	86	85	81	76	93	89	92	100	110
Bloemkwekerij- gewassen:																		
open grond	980	105	93	92	103	97	5 404	108	93	92	85	80	18	18	18	18	22	22
onder glas	501	180	205	249	277	305	4 638	145	149	161	165	165	11	13	15	17	18	20
Boomkwekerij- gewassen:																		
open grond	2 948	117	118	121	122	127	2 622	114	114	115	122	124	112	115	116	118	112	115
onder glas	10	110	100	130	180	180	239	127	88	116	181	196	3,8	3,6	4,3	4,7	4,2	3,8
Tuinbouwzaden	3 947	58	59	64	52	51	5 403	54	49	47	41	37	73	78	89	100	93	102
Totaal																		
tuinbouwgewassen	121 153	100	99	101	100	100												

1) Vanaf 1962 incl. groen geoogste peulvruchten, excl. vroege aardappelen.

2) Sinds 1966 excl. "leeg" bollenland.

Bron: Gegevens C.B.S. Landbouwtelling mei.

ten, terwijl de meeste groentegewassen van de open grond in de tweede categorie voorkomen (de asperge is een van de uitzonderingen). Een belangrijke factor bij de ontwikkeling is dat de omvang van de produktie is afgestemd op de te verwachten vraag. In de gehele groente- en fruitsector is het huidige aanbod groot, met als gevolg dat de markt het gehele kwantum alleen opneemt tegen relatief lage prijzen. Vergroting van het aanbod van deze produkten zal afhankelijk moeten worden gesteld van de te verwachten stijging van de afzet, die weer wordt beïnvloed door o.a. de toeneming van de welvaart, bevolkingsaanwas, nieuwe afzetgebieden en veranderingen in consumptiegewoonten.

De algemene welvaartsstijging is dus enerzijds gunstig voor de bedrijven die produkten voortbrengen met een positieve inkomenselasticiteit, anderzijds ondergraaft de welvaartsstijging, als gevolg van de sterk stijgende arbeidskosten, het arbeidsintensieve tuinbouwbedrijf. De stijgende arbeidskosten veroorzaken een wijziging in de prijsverhouding arbeid-kapitaal, die steeds gunstiger wordt voor de factor kapitaal. Als mechanisering en automatisering mogelijk is kan substitutie van arbeid door kapitaalgoederen (machines, werktuigen en regelapparatuur) de helpende hand bieden.

Enkele consequenties van deze vervanging zijn, dat:

- a. grotere bedrijfsonderdelen in verband met de kosten van mechanisatie te prefereren zijn boven kleine bedrijfsonderdelen;
- b. de oppervlakte die één arbeidskracht kan bewerken toe zal nemen;
- c. de vermogensbehoefte van de bedrijven toe zal nemen.

Als gevolg van de hierboven genoemde factoren zullen de bedrijfsonderdelen en de totale bedrijfsomvang in vrijwel alle takken van tuinbouw de neiging hebben steeds groter te worden.

Uit een oogpunt van kostendegressie van machines, werktuigen en bedrijfsopstanden zal men naar oppervlakten moeten streven, waarboven het effect van verdere oppervlaktevergroting op de kosten per eenheid gering is. Hierbij is als vuistregel landelijk te denken aan:

- 4 ha voor het intensieve vollegrondsgroenteteeltbedrijf;
- 8-10 ha voor het vollegrondsfruitteeltbedrijf;
- 60 are voor het groenteteeltbedrijf met een vaste verwarmingsinstallatie
- 40 are voor het onverwarmde of met verplaatsbare installatie uitgeruste glasgroenteteeltbedrijf.

Als minimumgrootte in verband met de oppervlakte die een vaste arbeidskracht kan bewerken, kunnen de volgende oppervlakten worden genoemd:

- 1,5 ha voor het intensieve vollegrondsgroenteteeltbedrijf;
- 7-8 ha voor het vollegrondsfruitteeltbedrijf;
- 3 000 m² voor het glasbedrijf met groenten;
- 1 500-2 000 m² voor het snijbloemenbedrijf;
- 700 m² voor het potplantenbedrijf.

De opzet van de bedrijven zal zodanig moeten zijn dat deze kan worden aangepast aan de te verwachten ontwikkeling van o.a. de kosten-opbrengstenverhouding en de mogelijkheden tot mechanisatie en automatisering.

Economisch "sterke" bedrijfstakken, vertonen vaak de volgende kenmerken:

- produkten met hoge inkomenselasticiteit;
- hoge graad van vakmanschap en ondernemersschap;
- uitbreiding op korte termijn moeilijk realiseerbaar.

§ 3. Verschillende takken van tuinbouw, c.q. bedrijfstypen

Ten aanzien van de rentabiliteit en de schommelingen in het areaal in de verschillende takken van tuinbouw, c.q. bedrijfstypen, kan het volgende worden opgemerkt (zie ook bijlagen 1 en 2).

A. Glastuinbouw

De areaaluitbreiding in de glastuinbouw in Nederland in het laatste decennium is sneller gegaan dan de uitbreiding van de vraag. De lagere prijzen zijn op het glasgroenteteeltbedrijf niet opgevangen door middel van teeltplan, produktieverhoging of verhoging van de efficiency. Met name is dit het geval bij het onverwarmd staandglasbedrijf. De te behalen opbrengsten zijn lager dan de kosten. De groenteteelt onder verwarmd staand glas is na 1963 gemiddeld slechts nog een weinig positief. De opbrengsten liggen gemiddeld een paar procent boven de kosten.

De bloemisterij onder glas - met name de snijbloemeteelt - is tot heden een winstgevende sector. De stormachtige areaaluitbreiding alsmede de stijgende kosten zetten echter wel een druk op de bedrijfsresultaten. Het netto-overschot op de bedrijven zakt ieder jaar met enkele procenten. Blijft de areaaluitbreiding in hetzelfde tempo toenemen, dan bestaat de kans - ondanks een verdere toeneming van de vraag - dat de rentabiliteit van de bloemisterij onder glas binnen enkele jaren tot hetzelfde niveau is gedaald als de groenteteelt thans.

Het areaal groenten onder glas in het grootste produktiegebied, de provincie Zuid-Holland, geeft de laatste jaren een zeer geringe daling te zien, de oppervlakte in 1969 was echter weer gelijk aan de oppervlakte in 1968. Geheel anders is dit in de overige gebieden. In Groningen, Friesland en Noord-Holland daalde de oppervlakte met name van 1968 op 1969. In Drenthe neemt de oppervlakte toe. De sterkste uitbreiding in de laatste jaren vond echter plaats in Noord-Brabant en Limburg.

De oppervlakte bloemkwekerijgewassen onder glas nam in alle opgenomen provincies toe, met name de stijging in Zuid-Holland is zeer groot. Van de provincies met in 1960 en 1965 geringe oppervlakten t.w. de drie noordelijke en de twee zuidelijke provincies, zijn het de laatste die de grootste uitbreiding laten zien.

De arbeidsbehoefte is het grootst tijdens de oogst. In deze periode vragen de meeste opengrondsprodukten ook veel arbeid, ofschoon de meeste arbeid in de herfst valt. Deze tegenstrijdigheid noopt tot een kritische beoordeling van de voor- en nadelen van de grote gemengdheid van vele bedrijven in de kleinere produktiegebieden, zowel in Noord- als in Zuid-Nederland.

B. Opengrondsgroenteteelt

Tallose bedrijven met opengrondsgroenteteelt leiden een noodlijdend bestaan. Hoofdzakelijk wordt dit veroorzaakt door te hoge kosten, met name de arbeidskosten en een te laag opbrengstniveau.

Het huidige, grote aanbod en de lage inkomenselasticiteit van vele opengrondsgroenteteeltprodukten zijn de limiterende factoren voor een verdere uitbreiding van het totale areaal. De geproduceerde hoeveelheid zal met minder kosten per eenheid produkt dienen te geschieden. Daar 40-50% van de totale kosten op het opengrondsgroenteteeltbedrijf arbeidskosten zijn, zal - mede door de te verwachten toeneming van het uurloon - een ver doorgevoerde mechanisatie gekoppeld aan specialisatie noodzakelijk zijn. Vele bedrijven zullen uit een oogpunt van bedrijfsstructuur, van financiële positie en van ondernemersschap niet in staat zijn uit te groeien tot gespecialiseerde, levenskrachtige bedrijven met groenten in de open grond.

Uitbreiding van de groente in de open grond op het akkerbouwbedrijf is te verwachten. Dit wordt door verschillende omstandigheden bevorderd, o.a.:

- a. de introductie van tuinbouwgewassen op het akkerbouwbedrijf kan de bedrijfsresultaten op dit type bedrijf belangrijk verbeteren;
- b. de teelt kan zonder veel bezwaar in het teeltplan worden opgenomen, de arbeidsverdeling is gunstig;
- c. de aanwezige bedrijfsuitrusting kan grotendeels worden ingeschakeld.

Het aantal varianten op het gebied van de teelttechnische mogelijkheden is bij het opengrondsgroenteteeltbedrijf bijzonder groot. Dit maakt, dat het in het algemeen geschetste perspectief sterk afhankelijk is van gebiedsgebonden beperkingen, zoals verkavelingstoestand, klimaat, bodem, industrie, afzet voor verse consumptie en industriële verwerking, etc.

Naast het stimuleren van mechanisatie zal er ook een centrumfunctie voor een kwalitatief goede opengrondsgroenteteelt moeten worden gecreëerd. De handel moet ook over voldoende hoeveelheden van goede kwaliteit kunnen beschikken.

De schommelingen in het areaal met groenten in de open grond zijn van jaar tot jaar vrij groot. Van 1968 op 1969 neemt de oppervlakte in alle vermelde provincies toe, behalve in Groningen. Hier gaat de daling, ingezet in 1967 voort. Een sterke absolute toeneming heeft sinds 1960 plaatsgevonden in Noord-Brabant, nl. 4 992 ha.

C. Fruitteelt

De ontwikkeling van de conjunctuur in deze bedrijfstak is op het ogenblik weer ongunstig. In 1968 was het verlies gemiddeld per bedrijf 23%; ook in voorgaande jaren was de rentabiliteit weinig bevredigend. Afgezien van de huidige conjuncturele omstandigheden zullen fruitbedrijven slechts perspectief hebben indien voldoende grond ter beschikking is, waardoor noodzakelijke aanpassingen snel kunnen plaatshebben - met name t.a.v. beplantingstype en sortiment - en de mogelijkheden tot schaalvergroting

niet worden belemmerd. Daarnaast zal t.o.v. het niveau van de produktiekosten een gunstige concurrentiepositie moeten worden ingenomen. Hoge fysieke en kwalitatief goede opbrengsten (beïnvloed door temperatuur, wind, grond, etc.) en relatief lage bewerkingskosten zijn gunstige factoren, afgezien van de huidige impasse door overproduktie in de fruitteelt.¹⁾

Zowel de oppervlakte pit- en steenvruchten als de oppervlakte kleinfruit geven de laatste jaren in alle provincies een daling te zien.

D. Bloembollenteelt

Einde 1961 zijn de opbrengsten op de gespecialiseerde bloembollenbedrijven vrijwel voortdurend gedaald en de produktiekosten gestegen. In 1965 en volgende jaren kan - met uitzondering van 1967 - gemiddeld niet van een winstgevende teelt worden gesproken. Voor de toekomstige ontwikkelingen kan worden verwezen naar de opmerkingen gemaakt bij de opengrondsgroenteteelt en de fruitteelt. De oppervlakte met bloembollen en knollen steeg in Nederland in 1969 tot boven de 12 000 ha. De provincies Groningen en Noord-Brabant geven van 1968 op 1969 een daling in de oppervlakte te zien. Relatief geven Friesland en Limburg de sterkste stijging, met name in de laatste provincie neemt van jaar tot jaar het areaal toe.

1) Zie ook het eindrapport met aanbevelingen van de werkgroep "Toekomstperspectief Nederlandse fruitteelt" (3 C.L.O.'s, N.F.O., C.B.T.).

HOOFDSTUK II

Veilingwezen en tuinbouwvestiging in het noorden des lands

§ 1. Veilingwezen

a. Aantal veilingen en veilingomzet

Het aantal veilingen in het noorden van het land is in de laatste jaren sterk verminderd. Groenten wordt in de provincie Groningen nog op 3, in Drenthe 1 en in Friesland op 4 plaatsen geveild. De veiling Franeker veilt zelf niet meer. Laten we de veiling in Minnertsga buiten beschouwing, dan wordt de veilingomzet van 36 miljoen gulden aan groenten omgezet door 7 veilingen (tabel 2).

Tabel 2. Omzetcijfers van de veilingen in het noorden van het land
(x 1 000 gld.)

Jaar veiling	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	6 307	7 160	9 519	8 345	11 729	11 183
Hoogezand-Sappemeer	4 214	5 009	4 602	4 488	Fusie	-
Loppersum	972	1 152	fusie	-	-	-
Uithuizen	3 321	3 775	4 777	4 622	5 552	5 726
Zandeweer	932	976	1 201	1 224	1 270	1 272
Totaal Groningen	15 745	18 073	20 099	18 679	18 551	18 181
Beetgumermolen	66	92	77	24	12	opgeheven
Berlikum	2 391	3 223	3 525	2 926	2 677	3 906
Dokkum	697	934	1 018	873	Fusie	-
Franeker	91	107	137	145	131	151
Harlingen	1 357	1 789	1 900	1 969	1 991	1 993
Leeuwarden	1 907	2 287	2 180	2 195	2 887	3 515
Minnertsga	165	191	255	235	230	465
Sneek	933	1 029	893	902	828	opgeheven
Totaal Friesland	7 607	9 652	9 985	9 269	8 756	10 030
Nw. Amsterdam	4 989	5 829	5 587	6 726	7 111	8 131
Totaal Drenthe	4 989	5 829	5 587	6 726	7 111	8 131
Tot. noorden v.h. land	28 341	33 556	35 671	34 674	34 418	36 342

Bron: Jaarboek Centraal Bureau; uitsluitend veilingen.

In de totale jaaromzetten van groenten zit de laatste jaren weinig be-

weging. De grootste omzet werd in 1969 bereikt, als gevolg van de relatief gunstige prijzen in 1969. Continuering van deze stijging lijkt niet waarschijnlijk. De prijzen in 1970 waren in het belangrijkste deel van het seizoen lager dan in 1969.

In het noorden van het land worden op 2 plaatsen bloemen geveild, nl. in de stad Groningen en Leeuwarden (tabel 3).

Tabel 3. Omzetcijfers van de bloemenveilingen in het noorden van het land (x 1 000 gld.)

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	2 581	3 294	4 200	4 869	5 272	5 987
Leeuwarden	885	1 079	1 266	1 524	1 852	1 940
Tot.noorden v.h. land	3 466	4 373	5 466	6 393	7 124	7 927
In proc. v.d. lan- delijke veilingomzet	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2

Bron: Jaarverslagen P.v.S.

De totale omzetten in bloemen nemen ieder jaar toe; in landelijk verband gezien verandert het aandeel echter niet. Is de produktie van snijbloemen gering, nl. 1,3% van de landelijke omzet, bij potplanten is de veilingomzet niet onbelangrijk, nl. 10% van de totale veilingaanvoer. Een aanzienlijk deel van de potplantenproduktie wordt echter niet via de veiling verhandeld. In 1969 werd op de bloemenveiling in Groningen voor 2,5 miljoen gulden aan potplanten omgezet, op de bloemenveiling in Leeuwarden bedroeg deze omzet 1,4 miljoen gulden.

b. Kopers op de veilingen

Groenten: uit het overzicht (tabel 4 zie blz. 15) van de gegevens van een aantal veilingen naar categorieën kopers blijkt, dat de groep van exporteurs het grootste aandeel heeft van de omzet. Dan volgt de detailhandel, die weer gevolgd wordt door de binnenlandse groothandel. De afneming door de industrie wordt steeds minder van betekenis. Van veiling tot veiling komen grote verschillen voor. Van de veiling in Nieuw Amsterdam is het grootste deel bestemd voor export, terwijl op de veiling Leeuwarden de detailhandel de grootste kopersgroep is.

Bloemen: de hoeveelheid bestemd voor export op de veiling " 't Noorden G.A." was in 1968 gestegen tot 15%.

c. Omzet per veilingaanvoer

Het aantal leden met een omzet ver beneden de minimumproduktiewaarde van een gespecialiseerd goed renderend tuinbouwbedrijf domineert. 1)

- 1) Een deel van de kleine aanvoerders heeft tuinbouw als nevenberoep, en een deel van de aanvoerders exploiteert gemengde groenten- bloementeeltbedrijven.

Tabel 4. Omzet per categorie kopers van een aantal groenteveilingen
(x f. 1000) 1)

Jaar	Detailhandel					Binnenlandse groothandel				
	1965	1966	1967	1968	1969	1965	1966	1967	1968	1969
Veiling										
Leeuwarden	2)	1595	1411	2030	2)	2)	269	247	432	2)
Berlikum	565	495	355	302	543	1550	1730	1512	1524	1631
Harlingen	540	602	699	786	2)	661	543	588	527	2)
Zandeweer	250	290	320	407	300	354	249	274	271	363
Uithuizen	1062	1210	1071	1584	1343	756	965	922	1130	1592
Groningen	3198	3739	2816	3574	3208	1607	2160	2743	2892	3121
Nieuw-Amsterdam	506	655	992	760	905	353	398	462	532	596
Totaal		8586	7664	9443			6314	6748	7308	
Totaal in proc. v.d. jaaromzet		30	28	29			22	24	22	

Jaar	Exporteurs					Industrie				
	1965	1966	1967	1968	1969	1965	1966	1967	1968	1969
Veiling										
Leeuwarden	2)	281	398	363	2)	2)	35	102	45	2)
Berlikum	1040	1230	1015	823	1704	67	70	44	28	18
Harlingen	744	781	671	687	2)	28	35	50	51	2)
Zandeweer	346	568	509	532	556	26	94	108	53	45
Uithuizen	1848	2450	2559	2779	2733	109	152	19		3)
Groningen	1909	2302	1887	4373	4163	450	1379	863	693	576
Nieuw-Amsterdam	4145	4536	5239	5808	6658	51	11	7	0	-
Totaal		12148	12278	15365			1776	1193	870	
Totaal in proc. v.d. jaaromzet		42	44	46			6	4	3	

1) Aangesloten bij C.B.T.

2) Niet bekend.

3) Onder export gebracht.

Dit geldt zowel voor de groentenbedrijven (tabel 5) als de bloemenbedrijven (tabel 6).

Tabel 5. Aantal veilingaanvoerders per omzetklasse van een aantal groentenveilingen

<u>Veiling</u>	<u>Groningen</u>		<u>Uithuizen</u>	
<u>Totale omzet</u> <u>in glds. per jr.</u>	1965	1968	1967	1968
10 000 en minder	688	570	309	282
10 000 - 25 000	186	168	131	107
25 000 - 40 000	16	56	31	40
40 000 en meer	14	57	16	27

<u>Veiling</u>	<u>Nw. Amsterdam</u>	<u>Zandweer</u>		<u>Berlikum</u>			
<u>Totale omzet</u> <u>in glds. per jr.</u>	1968	1966	1968	1965	1966	1967	1968
10 000 en minder	24	108	149	110	101	117	102
10 000 - 25 000	9	34	24	39	44	37	33
25 000 - 50 000	26	4	3	41	49	40	45
50 000 - 75 000	36		1			3	5
75 000 - 100 000	10		1				
100 000 en meer	16	1					

Tabel 6. Aantal veilingaanvoerders per omzetklasse in 1968 van de Coöp. Bloemenveilingvereniging " 't Noorden G.A. "

<	f. 10 000	:	267
	f. 10 000 - 25 000	:	64
	f. 25 000 - 50 000	:	32
	f. 50 000 - 75 000	:	11
>	f. 100 000	:	7

Voor geografische omzetten der kwekers en kopers van de veiling " 't Noorden G.A. " wordt verwezen naar bijlagen 3 en 4.

Voor een levensvatbare tuinbouw is het van belang, dat in verband met de concentratie aan de vraagzijde het afzetapparaat voldoende grote hoeveelheden kan aanbieden. De vermindering van het aantal veilingen moet positief worden beoordeeld, echter de omschakeling van groenten naar bloemen heeft het vormingsproces van grotere productie-eenheden bij groenten tegengewerkt. Betreffende de samenwerking tussen de veilingen zie § 2.

Tabel 6, blz. 16 moet worden vervangen door onderstaande tabel.

Aantal veilingaanvoerders per omzetklasse in 1968 en 1969 van de Coöp.
Bloemenveilingsvereniging " 't Noorden G.A." in Groningen 1).

Aanvoerders naar omzetklassen	Aantal leden		Aantal gastleden		Totaal-aantal inzenders	
	1968	1969	1968	1969	1968	1969
Van f.	0,- tot f.	15	10	13	26	28
" f.	1.000,-	11	13	20	16	31
" f.	2.000,-	6	9	9	6	15
" f.	3.000,-	5	6	10	9	15
" f.	4.000,-	12	6	8	6	20
" f.	5.000,-	8	8	5	1	13
" f.	6.000,-	2	7	7	6	9
" f.	7.000,-	6	1	9	3	15
" f.	8.000,-	4	6	2	3	6
" f.	9.000,-	5	3	3	3	8
" f.	10.000,-	19	18	13	8	32
" f.	15.000,-	14	14	3	3	17
" f.	20.000,-	8	4	6	5	14
" f.	25.000,-	11	10	0	0	11
" f.	30.000,-	12	17	1	0	13
" f.	40.000,-	7	8	1	1	8
" f.	50.000,-	11	13	0	1	11
" f.	75.000,-	10	7	0	1	10
" f.	100.000,-	3	5	0	1	3
" f.	150.000,-	1	2	1	0	2
" f.	200.000,-	3	3	0	0	3
Boven	f. 200.000,-					
Totaal		173	170	111	99	284
						269

1) Excl. nog 77 inzenders van kerst e.a. produkten (niet kwekers zijnde) in 1969 en 95 inzenders in 1968.

De ontwikkeling van de bedrijven sinds 6 december 1967, toen de toezegging voor subsidie door de minister werd gedaan

Buiten de concentratiegebieden is er sinds 6 december 1967 uiterst weinig glas gebouwd. Dit geldt ook voor het gebied in de provincie Groningen waar de provinciale regeling geldt; in dit gebied hebben maar een paar tuinders een aanvraag voor subsidie op uitbreiding ingediend.

Sinds 6 december 1967 heeft een aantal telers geprofiteerd van de subsidie bij vestiging van een bedrijf. In Emmen was een vijftal telers op 5 december 1967 al besloten een bedrijf te beginnen, maar hadden toen nog niet gebouwd en zijn dus meegeteld in tabel 7. Ze hebben dus wel geprofiteerd van de subsidie.

Tabel 7. Gevestigd met subsidie (per 1-1-'70)

	<u>Aantal tuinders</u> nieuwe vestiging bedrijf overgenomen	
N.W. Friesland	5	0
Hoogezand-Sappemeer	1	1
Emmen	6 1)	1
Eelde	0	0

1) Waarvan 5 die reeds hadden besloten om zich te vestigen voordat de subsidieregeling door de minister van Landbouw werd aangekondigd.

Tabel 8. Geprofiteerd van de subsidie voor uitbreiding van het bedrijf

	<u>Aantal tuinders</u>
N.W. Friesland	5
Hoogezand-Sappemeer	11
Emmen	35
Eelde	4

Tabel 9. Aantal tuinders die het bedrijf beëindigen. 1)

	Totaal w.v. door leeftijd/ ziekte		Opge- heven	Nog in af- wikkeling	<u>Overgenomen doortuinders die wel geen sub. kregen</u>	
N.W. Friesland	2	2			1	1
Hoogezand-Sappemeer	14	5	5	3	3	3
Emmen	13	0	0	6	5	2
Eelde	1	0	0	0	0	1

1) Voor zover bekend. Er kunnen daarnaast ook wel bedrijven van zeer geringe omvang beëindigd zijn, deze spelen bij de beoordeling echter geen rol.

HOOFDSTUK III

Begrotingen van enkele groenteteeltbedrijven

In het voorgaande is een beschouwing gegeven van de ontwikkeling van de tuinbouw in Nederland in de afgelopen jaren. Om meer inzicht te krijgen in de mogelijkheden van de tuinbouw in het noorden van het land, met name t.a.v. de potentiële groeimogelijkheden van het individuele bedrijf, zijn van enkele bedrijfstypen begrotingen uitgevoerd.

- A. Een bedrijf met 3 000 m² onverwarmd staand glas.
- B. Een bedrijf met 3 000 m² staand glas verwarmd met verplaatsbare installatie.
- C. Een bedrijf met 6 000 m² staand glas verwarmd met een vaste installatie.

Bij de keuze van de begrootte bedrijfstypen hebben de volgende overwegingen een rol gespeeld.

De belangstelling is sterk gericht op groenteprodukten, de begrotingen zijn voor deze tak van tuinbouw uitgevoerd.

De overgang van open grond naar glas vraagt veel kapitaal. De typen A en B vragen relatief weinig kapitaal en voldoen tevens wat bedrijfsstructuur betreft aan de in hoofdstuk I genoemde drijvende krachten in de glastuinbouw.

Naast de begrootte bedrijfstypen zijn er nog andere bedrijfstypen die in de nabije toekomst perspectiefvol lijken en waarvoor geen begrotingen zijn opgesteld, o.a. bloementeel onder glas.

De gemaakte begrotingen pretenderen slechts een richting aan te geven, zoals deze thans te voorzien is. Bij de begrotingen is ervan uitgegaan dat eigen arbeid en eigen vermogen redelijk beloond worden. Naast vervanging van het bestaande bedrijf zal er gespaard moeten worden voor noodzakelijke diepte en uitbreidingsinvesteringen.

§ 1. Begroting van een onverwarmd glasbedrijf (hoofddeelt tomaten)

a. Bedrijfstype met 3 000 m² glas

De begroting is opgesteld voor een bedrijf met 3 000 m² onverwarmd staand glas en een kadastrale oppervlakte van 2 ha. Om de expansiemogelijkheden van dit type glasbedrijf niet in gevaar te laten komen is, hoewel dit een financiële verzwarende betekenis heeft, de totale oppervlakte grond op 2 hectare gehouden en de bedrijfsschuur op 60 m².

Het bedrijfsplan is gebaseerd op een vaste arbeidsbezetting van één man, de ondernemer. De arbeidspieken worden opgevangen door gezinsleden, door uitwisseling van arbeid met andere bedrijven of door losse arbeidskrachten. In het teeltplan zijn als glascultures tomaat en sla opgenomen; ter wille van een goede arbeidsverdeling wordt 7 000 m² plant-

prei in de open grond geteeld. De tomaten worden in de tweede decade van april in de kassen geplant; de oogst loopt tot half oktober. De sla wordt medio december uitgezet en eind maart geoogst. De plantperiode van de prei is mei/juni, terwijl de oogstperiode van eind december tot begin maart loopt.

Voor het vorstvrij houden van de kassen en de toediening van CO₂ wordt gebruik gemaakt van verdampingsbranders. Jaarlijks heeft een chemische grondontsmetting plaats.

Stichtings- en instandhoudingskosten van het bedrijf

De stichtingskosten van dit eenmansbedrijf bedragen f. 124 000,-. De jaarlijkse kosten die met deze produktiemiddelen gepaard gaan zijn begroot op f. 12 803,- (bijlage 5); deze bedragen zijn exclusief woonhuis. De bouwkosten van een woonhuis bedragen ten minste f. 30 000,-. Het is noodzakelijk dat de tuinder op het bedrijf woont, gezien de intensieve verpleging van de gewassen.

Arbeidsbehoefte en arbeidsbezetting

De totale arbeidsbehoefte voor dit bedrijf is als volgt begroot:
(opkweek op eigen bedrijf)

3 000 m2 tomaten	1 410 uur
3 000 m2 sla	507 uur
7 000 m2 winterprei	772 uur
onderhoud en algemene werkzaamheden	230 uur
totaal	2 919 uur

Naast de totale hoeveelheid arbeid is de verdeling van de arbeid over het jaar belangrijk. Stellen we de maximale hoeveelheid te leveren arbeid door de tuinder op 60 uur in de week, dan blijkt uit bijlage 6, dat is de arbeidsbehoefte per halve maand nodig voor bovenstaand teeltplan, dat de tuinder dit bedrijf zonder hulp niet alleen kan bewerken. Wordt de arbeidspiek bij de oogst van de sla met burenhulp opgelost, via gesloten beurs, en gebeurt het uitplanten van de prei machinaal, inclusief een man hulp bij de machine, dan zijn alleen voor de oogst van tomaten in juli en augustus en voor de oogst van prei in het voorjaar nog extra arbeidsuren nodig, resp. 80 en 100 uur. Voor de ondernemer resteren nu nog in totaal 2 702 uur, dat is 1,3 manjaar.

Begrotingen van het gemiddeld te verwerven netto-overschot

Een graadmeter voor de levensvatbaarheid van het onderhavige bedrijfstype is het netto-overschot. Voor de handhaving van de continuïteit van het bedrijf is het van belang dat aan de volgende punten wordt voldaan, t.w. redelijke beloning van eigen arbeid en van het geïnvesteerde vermogen alsmede een goede besparingscapaciteit. Bij een negatief, geen of betrekkelijk laag netto-overschot zijn besparingen niet of moeilijk te realiseren. De enige mogelijkheid is dan een zeer laag niveau van privé-uitgaven, hetgeen op wat langere termijn niet acceptabel is.

Het netto-overschot is het verschil tussen de te behalen opbrengsten en de bedrijfseconomische kosten. Een specificatie van de produktiekosten wordt voor de kostensoort duurzame produktiemiddelen in bijlage 5 gegeven. Een cijfermatig overzicht van de produktiekosten en opbrengsten geeft bijlage 5. Het uurloon voor de ondernemer is aan de hand van de CAO berekend op f. 6,36, inclusief sociale lasten. Het uurloon voor losse krachten is aangehouden op f. 3,-. In de arbeidskosten van de ondernemer is geen beloning voor de eigenlijke ondernemersfunctie (het leiden van het bedrijf) opgenomen. Onder overige kosten zitten onder meer verlet en algemene werkzaamheden, kosten administratie P.T.T., rente vlot-tend vermogen, e.d.

De opbrengsten zijn bepaald aan de hand van de gemiddelde kg, c.q. stuksopbrengsten tegen de gemiddelde veilingprijzen van de laatste jaren.

Conclusies

De opbrengsten zijn lager dan de gemaakte kosten, er is een negatief netto-overschot van f. 4 193,-. Op dit bedrijfstype is bij de veronderstel-de opbrengsten-kostenverhouding gemiddeld geen winstgevende exploitatie mogelijk.

De besparingscapaciteit is te gering om zelfs de continuïteit van het bedrijf bij de huidige capaciteit te waarborgen. Van groeimogelijkheden is in het geheel geen sprake.

De arbeidskosten en de rentekosten bedragen thans respectievelijk 50 en 12%. Dit bedrijfstype, dat vroeger wel rendabel was, heeft de stijgende lonen en de hogere rentevoet niet kunnen opvangen door arbeidsbesparen-de maatregelen, onvoldoende stijging van opbrengstprijzen en/of van de fysieke opbrengsten.

Het stichten van dit bedrijfstype, van waaruit vroeger een gespeciali-seerd (al of niet verwarmd) glasbedrijf kon worden opgebouwd, lijkt in zijn algemeenheid onder de huidige omstandigheden niet verantwoord.

b. Bedrijfstype met een oppervlakte glas groter dan 3 000 m²

Bedrijven met een oppervlakte onverwarmd staand glas groter dan 3 000 m² bieden evenmin perspectief. Een veel aangehouden oppervlakte is 4 000 m². De te behalen voordelen ten gevolge van de "economics of scale" en de lagere waardering van gelijke arbeid (b.v. loon tuinders-vrouw per uur f. 4,75, inclusief sociale lasten) zijn onvoldoende. De meer-kosten (duurzame produktiemiddelen f. 2 470,-, arbeidskosten f. 2 907,- en overige directe kosten f. 1 263,-) zijn lager dan de meeropbrengsten (f. 8 200,-); de resultaten van het bedrijf blijven echter negatief, nl. f. 2 635,-. De totale opbrengsten zijn lager dan de totale kosten. Bij nog grotere oppervlakten b.v. 7 000 m² neemt het effect van de "economics of scale" af. Het in dienst nemen van een vaste arbeidskracht wordt nu noodzakelijk. Een verhoging van het gezinsinkomen kan niet worden ge-realiseerd, zoals bij 4 000 m² glas met hulp van gezinsleden, omdat er lonen moeten worden uitbetaald. Ook voor grotere oppervlakten onver-warmd staand glas is een gunstige positie bedrijfseconomisch niet haal-baar.

Bij bedrijven met een onverwarmde komkommerteelt is het bedrijfsresultaat minder ongunstig dan bij bedrijven met een onverwarmde tomatenteelt. De conclusie verandert echter niet.

§ 2. Begroting van een glasbedrijf met heteluchtkachels (hoofddeelt tomaten)

a. Bedrijfstype met 3 000 m² glas

De oppervlakte glas is 3 000 m². Om de groeimogelijkheden niet te laten stagneren is de kadastrale oppervlakte wederom op 2 ha gesteld.

Naast de drie volautomatische verdampingsbranders voor CO₂-voorziening zijn vier heteluchtkachels van ieder 90 000 kcal opgesteld.

Het teeltplan bestaat uit een hoofddeelt tomaat en een voor- en nateelt sla in het warenhuis. De tomaten worden geplant in de eerste helft van maart en geoogst van eind mei tot begin september. De eerste sla wordt in september geplant en eind november - begin december geoogst, de tweede slateelt wordt hierna geplant om geoogst te worden eind februari - begin maart. Jaarlijks heeft een chemische grondontsmetting plaats. Op de volle grond wordt 5 000 m² winterprei geteeld. De niet benutte volle grond wordt verhuurd.

Het bedrijfsplan is gebaseerd op een vaste arbeidsbezetting van één man, de ondernemer. Tijdens de oogst van tomaten, voorteelt sla, van prei en bij het uitplanten van prei worden losse betaalde arbeidskrachten aangetrokken. Het oogsten van de sla in de herfst geschiedt met behulp van de bureu. De ondernemer gaat op zijn beurt de bureu helpen.

Stichtings- en instandhoudingskosten van het bedrijf

De stichtingskosten van dit bedrijfstype bedragen f. 143 000,-. De jaarlijkse kosten die gepaard gaan met deze produktiemiddelen zijn begroot op f. 15 658,-; dit bedrag is exclusief woonhuis (bijlage 7).

Arbeidsbehoefte en arbeidsbezetting

De totale arbeidsbehoefte voor dit bedrijf is als volgt begroot (opkweek op eigen bedrijf):

3 000 m ² tomaten	1 410
3 000 m ² sla (voorteelt)	507
3 000 m ² sla (nateelt)	477
5 000 m ² winterprei	544
onderhoud en algemene werkzaamheden	230
Totaalaantal uren	3 168

Is de arbeidsbehoefte van het teeltplan in een bepaalde periode groter dan 60 uur per week, dan zal er dienen te worden bijgesprongen. In de onderhavige situatie worden er 158 uur tijdens de tomatenoogst, 36 uur bij het uitplanten van prei, 60 uur tijdens de oogst van prei en 98 uur gedurende de oogst van de voorteelt sla geleverd door aangetrokken perso-

neel. De oogst van de nateelt sla wordt via gesloten beurzen met burenen verwerkt. In deze periode beschikt de tuinder nog over voldoende tijd om dit te kunnen doen. Voor de verdeling van de arbeidsbehoefte wordt verwezen naar bijlage 8. Voor de ondernemer resteert nu nog in totaal 2 816 uur, d.i. 1,35 manjaar.

Begroting van het gemiddeld te verwerven netto-overschot

Evenals bij het onverwarmde bedrijf wordt het netto-overschot gebruikt om de economische spankracht van het bedrijf na te gaan t.o.v. de volgende punten:

- redelijke beloning van eigen arbeid;
- redelijke beloning van eigen vermogen;
- een redelijke besparingscapaciteit voor continuïteitshandhaving en groei van het bedrijf.

Ten aanzien van de uitgangssituatie bij deze begroting wordt verwezen naar de beschrijving bij het onverwarmde bedrijfstype (A). De begroting van kosten en opbrengsten is opgenomen in bijlage 7.

De kosten bedragen f. 50 300,-, terwijl de opbrengsten ruim f. 4 800,- lager liggen. Dit houdt in dat aan de gestelde eisen niet wordt voldaan. Het stichten van dit bedrijfstype, is bij de aangehouden opbrengsten-kostenverhoudingen, met een oppervlakte van 3 000 m² staand glas niet verantwoord.

b. Bedrijfstype met een oppervlakte glas groter dan 3 000 m²

De voordelen van een grotere oppervlakte glas op hetzelfde bedrijf en de lagere waardering voor gelijke arbeid zijn bij dit bedrijfstype onvoldoende om het verlies goed te maken. Op een bedrijf van 4 000 m² zijn volgens berekening de opbrengsten f. 1 800,- lager dan de kosten.

Door een groter eigen vermogen, hetgeen resulteert in lagere renten en aflossingsverplichtingen en door een groter gezinsinkomen als gevolg van meer gezinsarbeid, kunnen de besparingen alsnog toereikend worden om de continuïteit van het bedrijf te verzekeren. De groeimogelijkheden van het bedrijf door uitbreidingsinvesteringen zijn slechts beperkt.

Begrotingen van ontvangsten en uitgaven

Naast een redelijke beloning van de arbeid en van het geïnvesteerde vermogen moet ook een juiste financiering aanwezig zijn, wil de continuïteit van het bedrijf niet in gevaar komen. De financieringslast van een bedrijf is afhankelijk van de met de hoogte van de lening samenhangende aflossings- en renteverplichtingen.

De financieringslast die een bedrijf kan dragen is afhankelijk van de ontvangsten en de uitgaven, exclusief de rente- en aflossingsverplichtingen. Onder deze uitgaven vallen kosten als materialen, afleveringskosten, arbeidskosten los personeel, diverse algemene en onderhoudskosten, die betrekking hebben op aan derden gedane betalingen en een jaarlijks bedrag van f. 14 000,- voor levensonderhoud en andere privé-verplichtingen (w.o. inkomstenbelasting, AOW, huur woning, privé-gedeelte auto). Het

saldo dat bij dit bedrijfstype jaarlijks voor rente en aflossing beschikbaar komt is voor het eerste tot en met het zevende jaar begroot en weergegeven in bijlage 9. In het zesde jaar wordt de auto en in het zevende jaar worden de drukverstuivers vervangen. De hiervoor benodigde bedragen zijn in de post onderhoud duurzame produktiemiddelen begrepen.

In het eerste jaar, waarbij aangenomen is dat de kas nog gereedkwam in het voorgaande jaar, kwam f. 21 378,- voor rente en aflossing beschikbaar. In het tweede jaar groeide dit bedrag tot f. 42 756,- aan. In bijlage 9 zijn deze saldi gecumuleerd weergegeven.

Om de financieringspositie van een bedrijf in de loop der jaren na te gaan, worden deze saldi vergeleken met de gecumuleerde rente- en aflossingsverplichtingen waaraan het bedrijf bij wisselende percentages eigen vermogen moet voldoen.

Bij de opstelling van de rente- en aflossingsverplichtingen is ervan uitgegaan dat een gedeelte van het voor de duurzame produktiemiddelen benodigde bedrag als hypothecair lang krediet wordt opgenomen. Het voor de teelt benodigde bedrag wordt als hypothecair rekening-courant-krediet verschaft. De rente stellen we zowel voor het lange als voor het rekening-courant-krediet op 7%. De renteversillen bij het korte krediet tussen het opgenomen en het uitstaande geld zijn verrekend in de aanname van het gemiddeld per jaar opgenomen bedrag. Het aflossingspercentage voor het lange krediet is op 7% gesteld.

Uit de confrontatie blijkt, dat aan de financieringsverplichtingen kan worden voldaan wanneer tenminste 20% eigen vermogen, dit is f. 34 000,- beschikbaar is. Bij 20% eigen vermogen wordt er in het 7e jaar ontspaard. Dit laatste doet zich ook voor in de volgende jaren door o.a. vernieuwing van de heteluchtkachels. De cumulatieve besparingen zijn echter te gering om de noodzakelijke diepte- en uitbreidingsinvesteringen te kunnen verrichten.

Dit is uiteraard een zeer globale benadering. Er zijn meer financieringsfiguren denkbaar (oogstkrediet en zo meer). Er is voorts geen rekening gehouden met mogelijkheden voor extra aflossing en de daaruit voortvloeiende geringere rentevoet.

Conclusie

Het bedrijfstype met 3 000 m² warenhuis met heteluchtkachels en met prei in de open grond levert bij de huidige opbrengst-kostenverhoudingen in het algemeen geen inkomen op, waarbij aan de gestelde eisen wordt voldaan. Bij een oppervlakte van 4 000 m², met onbezoldigde meewerkende gezinsleden (vrouw) kunnen de besparingen toereikend zijn om de toekomstige diepte- en uitbreidingsinvesteringen te voldoen. Bij grotere oppervlakten dan 4 000 m² is het aantrekken van vast vreemd personeel of het uitbetalen van meewerkende gezinsleden noodzakelijk. De bedragen die ter beschikking komen voor rente en aflossing nemen af, overeenkomstig ook de besparingen. Deze laatste zullen nu onvoldoende zijn om tot nog grotere oppervlakten uit te breiden. Bij grotere oppervlakten dan 4 000 m² zal dan ook de verplaatsbare installatie moeten worden vervangen door een vaste installatie. Op bedrijven van 4 000 m² glas, met heteluchtkachels, kunnen de benodigde gelden hiervoor alleen worden be-

spaard als er wordt gestart met een eigen vermogen van 40% (f. 68 000,-) of meer. Zie opmerking hoofdstuk IV punt 4, besparingen en investeringen.

§ 3. Begroting van een zwaar verwarmd glasbedrijf (hoofddeelt tomaten)

Bedrijfstype met 6 000 m² glas (hoofddeelt tomaten)

Bij de begroting van dit bedrijf is wederom in verband met de groeimogelijkheden uitgegaan van een kadastrale oppervlakte van 2 ha. De oppervlakte overdekt met glas is 6 000 m². Naast de apparatuur voor CO₂-toediening is er een verwarmingsinstallatie, gestookt met zware olie (3 500 sec.).

In het warenhuis worden tomaten met een nateelt van sla verbouwd. De tomaten worden medio januari geplant. De oogst loopt van eind april tot half september. In begin oktober wordt sla geplant, die omstreeks de jaarwisseling wordt geoogst. Jaarlijks wordt de grond met eigen apparatuur gestoomd. De volle grond wordt verhuurd.

De arbeidsbezetting bestaat uit een ondernemer en een volwaardige arbeidskracht. De arbeidstoppen bij de slateelt worden opgevangen door hulp van collega's. De verrekening van deze hulp geschiedt met gesloten beurzen; de ondernemer gaat op zijn beurt de collega's helpen. Gedurende de tomatenoogst wordt gebruik gemaakt van losse arbeidskrachten.

Stichtings- en instandhoudingskosten van het bedrijf

De stichtingskosten van dit tweemansbedrijf bedragen ruim f. 340 000,-. De jaarlijkse kosten die gepaard gaan met deze produktiemiddelen zijn begroot op f. 35 754,-; deze bedragen zijn exclusief woonhuis (zie bijlage 10).

Arbeidsbehoefte en arbeidsbezetting

De arbeidsbehoefte voor dit bedrijf is als volgt begroot (opkweek op eigen bedrijf):

6 000 m ² sla	960 uur
6 000 m ² tomaten (incl. stomen)	3 788 uur
onderhoud en algemene werkzaamheden	300 uur
Totaalaantal	5 048 uur

Voor de bepaling van de arbeid, welke door de ondernemer en de volwaardige arbeidskracht kan worden geleverd, is de verdeling van de arbeidsbehoefte over de maanden van belang. Wanneer we aannemen, dat per persoon maximaal 60 uur per week kan worden geleverd en tijdens de arbeidsdrukte van de slateelt burenhulp wordt ingeroepen, dan zijn alleen voor de tomatenoogst 98 extra arbeidsuren nodig. Er resteren nu nog 4 950 uur, d.i. 2,4 manjaar (bijlage 11).

Begroting van het gemiddeld te verwerven netto-overschot

Om de mogelijkheden van dit bedrijfstype na te gaan zijn evenals bij de vorige behandelde typen, de gemiddelde opbrengsten, de produktiekosten en het netto-overschot begroot.

Voor toelichting van deze begroting wordt verwezen naar de beschrijving bij het onverwarmede bedrijfstype (A).

De kosten bedragen f. 104 176,- en de opbrengsten f. 105 300,- (bijlage 10). Het netto-overschot is f. 1 124,-, of wel 1,1% van de kosten.

Het op dit bedrijf te verwerven inkomen voldoet net aan de eerder gestelde eisen: het levert een redelijke beloning (6,2%) van het eigen vermogen op en daarnaast een arbeidsbeloning, die meer dan 20% hoger ligt dan dat van een volwaardige arbeider.

Begroting van ontvangsten en uitgaven

Een inkomen dat aan de gestelde eisen voldoet betekent bij een nieuw te stichten bedrijf nog niet, dat het dan ook te allen tijde aan zijn financieringsverplichtingen kan voldoen. Evenals bij het glasbedrijf met hetelucht-kachels zijn ook van dit bedrijfstype de ontvangsten en de uitgaven exclusief de rente- en aflossingsverplichtingen nagegaan en geconfronteerd met de gecumuleerde financieringslast bij verschillende percentages eigen vermogen.

De uitgaven per jaar voor een volwaardige arbeidskracht (inclusief sociale lasten) zijn op f. 11 000,- gesteld. Voor de overige aangehouden uitgangspunten bij de begroting van de ontvangsten en de uitgaven, en bij de bepaling van de financieringslasten wordt verwezen naar de begroting van ontvangsten en uitgaven van het glasbedrijf met hetelucht-kachels (§ 2).

Uit de confrontatie blijkt dat aan de financieringsverplichtingen kan worden voldaan, wanneer tenminste 20% eigen vermogen, dit is ongeveer f. 69 000,- beschikbaar is. In het 6e en 7e jaar wordt ontspaart, vervanging in de volgende jaren leidt tot verdere ontsparingen (bijlage 12).

Alhoewel de gevolgde werkwijze een zeer globale benadering is, komt echter uit de berekening duidelijk naar voren, dat om dit bedrijf te behoeden voor liquiditeitsmoeilijkheden, er voorzichtig dient te worden gefinancierd. Een hoger percentage eigen vermogen dan 20% is dan ook noodzakelijk.

Conclusie

Het bedrijfstype met 6 000 m² zwaar verwarmd warenhuis levert bij de veronderstelde opbrengst-kostenverhouding een inkomen op, waarbij een redelijke beloning voor het eigen vermogen en de ter beschikking gestelde arbeid wordt verkregen. De ter beschikking komende middelen kunnen echter geen zware financieringslast dragen, uitgegaan van een eigen vermogen van 20%. Met een laag percentage eigen vermogen is het bedrijf in de eerste jaren bijzonder kwetsbaar; de marge tussen ontvangsten en uitgaven is te gering. Naast het voldoen van rente- en aflossingsverplichtingen zullen er, om de continuïteit van het bedrijf niet in gevaar te laten komen, ook besparingen voor diepte- en uitbreidingsinvesteringen

gen moeten plaatsvinden. Deze besparingen liegen er niet om en zullen in de orde van grootte van f. 8 000,- - f. 9 000,- per jaar moeten bedragen.

Bij een start van 20% eigen vermogen kan er hoogstens f. 2 000,- per jaar worden bespaard. Alleen de bedrijven met 40% en meer eigen vermogen kunnen 8 - 9 000 gulden per jaar besparen (bijlage 12). Zie opmerking hoofdstuk IV, punt 4, besparingen en investeringen.

§ 4. Begroting van een zwaar verwarmd glasbedrijf (hoofddeelt komkommers)

Bedrijfstype met 6 000 m² glas

Bij de opstelling van dit bedrijfstype zijn dezelfde uitgangspunten gekozen als bij het zwaar verwarmde glasbedrijf met tomaten (zie § 3). De komkommerplanten worden medio januari in de kassen uitgezet. De oogst loopt tot in september. In begin oktober wordt sla geplant, die omstreeks de jaarwisseling wordt geoogst.

Stichtings- en instandhoudingskosten van het bedrijf

De stichtingskosten van dit tweemansbedrijf zijn gelijkgesteld aan de stichtingskosten van het tweemansbedrijf in § 3. Deze bedragen ruim f. 340 000,-. De jaarlijkse kosten om het bedrijf in stand te houden zijn op f. 35 754,- begroot (bijlage 10).

Arbeidsbehoefte en arbeidsbezetting

De arbeidsbehoefte voor dit bedrijf is als volgt begroot (komkommerplanten gekocht):

6 000 m ² sla	960
6 000 m ² komkommers (incl. stomen)	3 732
onderhoud en algemene werkzaamheden	300
Totaalaantal uren	4 992

Indien per volwaardige arbeidskracht maximaal 60 uur per week kan worden gewerkt en de arbeidsdrukke van de slateelt via burenhulp met gesloten beurs wordt opgevangen dan zijn alleen voor de komkommer-oogst 26 extra arbeidsuren nodig. Voor de tuinder en zijn volwassen medewerkers resteren nu nog 5 026 uur, d.i. 2,4 manjaar (zie bijlage 13).

Begroting van het gemiddeld te verwerven netto-overschot

Evenals bij de voorgaande bedrijfstypen zijn ook voor dit bedrijf de gemiddelde opbrengsten, produktiekosten en het netto-overschot begroot.

De jaarlijkse produktiekosten bedragen f. 109 062,- en de opbrengsten f. 109 500,- (bijlage 14). Het netto-overschot is f. 438,- of wel 0,4% van de kosten. De opbrengsten liggen hoger dan de bedrijfseconomische kosten. Aan twee van de drie gestelde eisen wordt voldaan, t.w. redelijke beloning van eigen arbeid en eigen vermogen. De derde eis, eigen redelijke besparingscapaciteit wordt nagegaan via een begroting van ontvangsten

en uitgaven bij verschillende solvabiliteitsniveaus.

Begroting van ontvangsten en uitgaven

Voor de aangehouden uitgangspunten bij deze begrotingen en bij de bepalingen van de financieringslasten wordt verwezen naar de begroting van ontvangsten en uitgaven voor de bedrijfstypen in § 2 en § 3.

Bij 20% eigen vermogen, dit is ongeveer f. 69 000,-, zal dit bedrijfstype alleen bij zeer soepele aflossingsverplichtingen aan zijn financieringsverplichtingen kunnen voldoen. Zal er het eerste jaar ook afgelost moeten worden, dan zijn de cumulatieve besparingen tot en met het 7e jaar minimaal (bijlage 15). Dit betekent, dat er niet meer wordt gespaard en dat de liquiditeitspositie in gevaar komt. Er zal dan ook een hoger percentage eigen vermogen dan 20% noodzakelijk zijn. Gezien de ontwikkelingen in de afgelopen jaren zal noodzakelijkerwijze op de bedrijven gespaard moeten worden voor diepte- en uitbreidingsinvesteringen.

Conclusie

Dit bedrijfstype met 6 000 m² zwaar verwarmd-glas en komkommers als hoofdteelt levert bij de veronderstelde opbrengsten-kostenverhoudingen een inkomen op, waarbij een redelijke beloning voor het eigen vermogen en de ter beschikking gestelde arbeid wordt verkregen. De ter beschikking komende middelen kunnen echter geen zware financieringslast dragen, uitgegaan van een eigen vermogen van 20%. Met een laag percentage eigen vermogen is het bedrijf in de eerste jaren bijzonder kwetsbaar; de marge tussen ontvangsten en uitgaven is te gering. Naast het voldoen van rente- en aflossingsverplichtingen zullen er, om de continuïteit van het bedrijf niet in gevaar te laten komen, ook besparingen voor diepte- en uitbreidingsinvesteringen moeten plaatsvinden. Deze besparingen liggen op gelijke hoogte als bij het zwaar verwarmde glasbedrijf met als hoofdteelt tomaten (§ 3). Om deze besparingen van f. 8 000,- f. 9 000,- te bereiken zal een eigen vermogen van 40% en meer noodzakelijk zijn. Zie opmerking hoofdstuk IV, punt 4, besparingen en investeringen.

§ 5. De uitgangspunten voor kosten en opbrengsten bij de begrotingen

De uitgangspunten aangehouden bij het opstellen van de begrotingen zijn belangrijk. Hierbij zijn de kosten en opbrengsten het meest op de voorgrond tredend.

a. Kosten

De kostensoorten verschillen regionaal. De kosten per uur van losse arbeid zijn in het noorden van het land b.v. lager dan in het westen, de aankoop prijs van een ha grond is in het noorden de helft van die in het westen. De bouwkosten per m² van een warenhuis ligt daarentegen in het noorden 10% hoger. Het totale kostenpakket zal bij een gelijke bedrijfs-grootte en een gelijk teeltplan als gevolg van het nivelleringsaspect van

de afzonderlijke kostensoorten regionaal niet veel uiteenlopen. In overleg met het Rijkstuinbouwconsulentenschap voor het noorden van het land zijn de kostensoorten van de verschillende begrotingen opgesteld.

b. Opbrengsten

De spreiding van de geldopbrengsten in een gebied is veel belangrijker dan de spreiding van de kosten. Regionale verschillen zullen in eerste instantie gezocht moeten worden in verschillen van geldopbrengsten per eenheid van oppervlakte. 1) De opbrengsten, die bij de begrotingen zijn aangehouden, zijn bepaald aan de hand van de gemiddelde kg of stuksopbrengsten tegen de gemiddelde veilingprijzen van de laatste jaren.

Op welk niveau deze geldopbrengsten liggen kan geïllustreerd worden aan enkele voorbeelden. Voor sla geplant in begin oktober is een geldopbrengst aangehouden van f. 3,20 per m². Dit komt overeen met de gemiddelde geldopbrengsten van de laatste 4 jaren, die in het gebied Berkel zijn behaald. 2) De opbrengsten per m² lopen van bedrijf tot bedrijf sterk uiteen. Het verschil tussen de hoogste en laagste waarnemingen bedraagt f. 1,50 tot f. 2,- per m². Voor de tomaten, geplant half januari, is een geldopbrengst aangehouden van f. 14,30 per m². 3) Dit bedrag komt overeen met de gemiddelde geldopbrengsten van de laatste 4 jaren in het Westland. Het verschil tussen de hoogste en laagste waarnemingen bedraagt f. 5,- à f. 7,- per m² stooktomaten.

c. De invloed van de spreiding van de geldopbrengsten en van het percentage eigen vermogen op de jaarlijkse besparingen van een bedrijf

De jaarlijkse besparingscapaciteit is sterk afhankelijk van het niveau van de geldopbrengsten per eenheid van oppervlakte en van het niveau van de rente- en aflossingsverplichtingen. In bijlagen 16, 17 en 18 worden de besparingen geïllustreerd van de drie begrote bedrijfstypen, die onder gemiddelde omstandigheden perspectief bieden. Naast een spreiding in de opbrengsten is ook het percentage eigen vermogen variabel gehouden.

De invloed van het opbrengstbedrag per m² op het besparingsniveau is zeer groot. Op het komkommerbedrijf (bijlage 18) zijn onder gemiddelde omstandigheden (geldopbrengsten f. 18,20 per m²) de besparingen bij een eigen vermogen van 40% op f. 8 299,- per jaar begroot en bij een geldopbrengst van f. 17,20 per m² zijn de besparingen slechts f. 2 299,-. Dit laatste bedrag is te gering om aan de eisen van uitbreidings- en diepteinvesteringen te kunnen voldoen.

Het percentage eigen vermogen beïnvloedt het besparingspotentieel eveneens in zeer sterke mate. Zo wordt er bij een eigen vermogen van 10% bij een geldopbrengst van f. 18,20 per m² op het komkommerbedrijf f. 3 701,- per jaar ontspaard, terwijl de besparingen bij een eigen ver-

-
- 1) Oorzaken van verschillen in bedrijfsuitkomsten in de glastuinbouw, L.E.I.-Studie 16.
Regionale verschillen bij onverwarmde tomaten, L.E.I.-verslag 4.18.
 - 2) Bedrijfs-economisch vademecum voor de tuinbouw, blad 21.01
 - 3) Idem, blad 21.02

mogen van 40% voldoende zijn, nl. f. 8 299,-.

d. Het aantal bedrijven met voldoende besparingsmogelijkheden

Voor de verschillen in bedrijfsresultaten zijn de verschillen in geldopbrengsten per eenheid van oppervlakte doorslaggevend. De spreiding van de geldopbrengsten is derhalve nauw gecorreleerd aan de spreiding van de rentabiliteit (opbrengsten uitgedrukt in procenten van de kosten). In bijlage 19 is de spreiding van de rentabiliteit geïllustreerd. Uit deze figuur is te lezen hoeveel bedrijven een bepaalde rentabiliteit behalen. De continue lijn illustreert de situatie onder gemiddelde omstandigheden. In deze situatie behalen 40% van de bedrijven een gemiddelde rentabiliteit. Een beter resultaat wordt door 30% van de bedrijven bereikt. De overige groep van 30% zit onder het gemiddelde. Op deze bedrijven is het besparingspotentieel te gering. De onderbroken lijn geeft een frequentie verdeling van een gebied met een rentabiliteit die gemiddeld 10% lager ligt. In deze situatie is het aantal bedrijven met een voldoende besparingscapaciteit veel geringer. Een voldoende resultaat behalen 30% van alle bedrijven. De situatie wordt nog minder als de verschillen in bedrijfsresultaten tussen gebieden nog groter worden. In tabel 10 is het aantal bedrijven per klasse in procenten cijfermatig weergegeven.

Tabel 10. Afwijking van de gemiddelde rentabiliteit van bedrijven met overwegend stookmaten of overwegend stookkommers

Aantal bedrijven in procenten		
Afwijking	1)	2)
+ 35 - + 45	1	-
+ 25 - + 35	6	1
+ 15 - + 25	9	6
+ 5 - + 15	14	9
- 5 - + 5	40	14
- 15 - - 5	14	40
- 25 - - 15	9	14
- 35 - - 25	6	9
- 45 - - 35	1	6
- 55 - - 45	-	1
	100	100

1) De situatie onder gemiddelde omstandigheden.

2) De situatie als de resultaten lager zijn dan onder 1) (zie ook bijlage 19).

Bij een gelijk kostenniveau tussen 2 gebieden (zie A) komt 10% verschil in rentabiliteit overeen met 10% verschil in geldopbrengsten. Over het niveau van de geldopbrengsten in het noorden van het land zijn in hoofdstuk IV een aantal opmerkingen gemaakt.

HOOFDSTUK IV

Samenvatting en conclusies

1. Begrotingen van bedrijfstypen

Om te kunnen beoordelen of de uitkomsten van de begrotingen perspectief bieden, zijn de resultaten naar de volgende gezichtspunten beoordeeld: een redelijke beloning van de eigen arbeid en van het geïnvesteerde vermogen, alsmede een goede besparingscapaciteit in verband met de noodzaak van uitbreidings- en diepteinvesteringen.

Van de bedrijfstypen waarvoor een begroting is opgesteld blijkt alleen het type met vaste verwarmingsinstallaties een goede basis te zijn om de toekomstige ontwikkelingen op redelijke wijze het hoofd te kunnen bieden. Op het onverwarmde glasgroenteteeltbedrijf is de kosten-opbrengstenverhouding doorgeslagen naar de kostenkant. Dit type-bedrijf heeft de stijgende arbeids- en rentekosten niet kunnen opvangen. Het stichten van dit bedrijfstype, van waaruit vroeger een gespecialiseerd (al of niet verwarmd) glashedrijf kon worden opgebouwd, lijkt in zijn algemeenheid onder de huidige omstandigheden niet verantwoord. Het bedrijfstype met verplaatsbare verwarmingsinstallatie biedt een ruimer perspectief dan het onverwarmde type. Als start, tot het stichten van een gespecialiseerd bedrijfstype met vaste verwarmingsinstallaties, is het onder bepaalde omstandigheden verantwoord.

Voor bloemisterijbedrijven, waarvoor overigens geen begrotingen zijn opgesteld, mag bij de huidige prijzen worden verondersteld dat deze - uitgaande van een hoge graad van efficiency en een voldoende verzorgingsniveau - rendabel zijn en aan de gestelde eisen t.a.v. inkomen, rendement vermogen en besparingsmogelijkheden kunnen voldoen. De bloemeteelt onder glas is tot 1969 winstgevender geweest dan de groenteteelt onder glas. Bij aanhouding van de trendmatige daling van de rentabiliteit van het bloemisterijbedrijf zal de bloemeteelt in de komende jaren geen alternatief meer zijn voor de mindere bedrijfsresultaten in de groenteteelt.

Overschakeling van groenten naar bloemen kan mede verband houden met de bestaande mogelijkheden van verhoging van het opbrengstniveau op het groenteteeltbedrijf.

2. Geldopbrengsten per m²

In de opgestelde begrotingen spelen de veronderstelde geldopbrengsten per m² een dominerende rol. De aangehouden opbrengsten zijn gebaseerd op gemiddelde kilogrammen en prijzen behorende bij het type-bedrijf. De grote spreiding in geldopbrengsten per m² van bedrijf tot bedrijf is alom bekend. Uit recent onderzoek van het L.E.I. is gebleken dat ook van gebied tot gebied grote verschillen in opbrengsten voorkomen. In Noord-Groningen wordt het niveau van f. 5,20 per m² voor onverwarmde tomaten - aangehouden bij de begroting van het onverwarmde type - niet ge-

haald. Gemiddeld per bedrijf wordt geen f. 4,- per m² verkregen. Tegenover dit gemiddeld slechte resultaat staat dat, afgaande op de spreiding, een 10% van de bedrijven het opbrengstniveau van f. 5,20 per m² wel bereikt.

Bij de stooktomaten zijn de verschillen procentueel even groot, echter ook hier is er een gering percentage van de bedrijven die de veronderstelde opbrengsten bij de begrotingen bereiken.

De resultaten bij de slateelt geven een zelfde beeld als bij de tomaat.

Bij de komkommer - teelttechnisch niet zo in beweging als de tomaat en de sla - zijn de gemiddelde resultaten ook lager, echter het aantal bedrijven met een voldoende hoog resultaat is groter.

3. Produktieomstandigheden en centrumfunctie

Eén van de oorzaken van verschillen tussen gebieden kan voortkomen uit ongelijke produktieomstandigheden. Bij de onverwarmde tomaat blijkt de minimumtemperatuur regionale verschillen te veroorzaken. In geografisch zuidelijke en westelijke richting van Nederland neemt de vroegheid en daarmee een gemiddelde hogere prijs voor het te oogsten produkt toe.

Een geheel andere, echter minder exact te meten oorzaak, van regionale verschillen komt voort uit een ongelijke centrumfunctie. Hieronder moet men niet alleen verstaan de meer materiële inhoud van het begrip centrumfunctie (voldoende toeleverende bedrijven, goed functionerend afzetapparaat, voldoende ontwikkeld agrarisch kredietwezen, voldoende onderwijsmogelijkheden, etc.). Van groot belang is ook een hoog niveau van vakmanschap en ondernemersschap, het uit de praktijk ontspringen van initiatieven ter verbetering van de bedrijfsvoering en een bereidheid tot adoptatie van nieuwe teelttechnieken, etc. Welke verschillen dit kan opleveren bleek reeds uit punt 2 van dit hoofdstuk.

4. Besparingen en investeringen

Bij een nieuw bedrijf zullen de potentiële mogelijkheden van het bedrijf in de nabije toekomst dienen te worden verdisconteerd in de uitgangssituaties bij de stichting. De geldopbrengsten van het bedrijf verminderd met de uitgaven 1) van het bedrijf geven de besparingen. Uit deze gelden zullen naast arbeidsbesparende en opbrengstverhogende duurzame produktiemiddelen ook bedrijfsvergrotingen moeten worden gefinancierd.

Het uurloon stijgt zeer snel: 1963 f. 2,82; 1968 f. 5,24 en 1975 f. 9,- (geschat). Substitutie van arbeid door vermogen vindt nu plaats. Jaarlijks zal er f. 1,- per m² moeten worden uitgegeven aan arbeidsbesparende en opbrengstverhogende duurzame produktiemiddelen (z.g. diepteinvesteringen).

Wil het inkomen van de tuinder gelijke tred houden met het inkomen buiten de tuinbouw (reële stijging van 3 à 4% per jaar) dan is de stijging van de arbeidsproduktiviteit, voortkomende uit de diepteinvesteringen, onvoldoende.

1) Uitgaven: incl. vervanging van de bestaande bedrijfstoerusting en de privé-uitgaven, alsmede privé-belastingen.

Het zal de tuinder niet gelukken bij dezelfde bedrijfsgrootte inkomenspariteit te behouden. Oppervlaktevergroting en/of capaciteitsvergroting per bedrijf is de enige oplossing om de gebruikte arbeid en benodigde kapitaalgoederen een redelijke beloning te kunnen blijven geven¹⁾ De hiervoor benodigde investeringen zullen jaarlijks op een glasgroenteteeltbedrijf minimaal f. 20 000,- bedragen. De tuinder zal bij een financieringsverhouding van 1/3 eigen en 2/3 vreemd vermogen dus minimaal f. 7 000,- per jaar moeten besparen om aan de noodzakelijke aanvullende of diepten- en uitbreidingsinvesteringen te voldoen.

Van de verschillende bedrijfstypen zijn ontvangsten en uitgaven begrotingen gemaakt van de eerste 7 jaren na het stichten van de desbetreffende bedrijfstypen.

In deze periode werd het bedrijf in opzet niet gewijzigd. Op basis van de besparingen in deze jaren werd geconcludeerd dat een eigen vermogen van 40% vereist is. Echter bij een bepaalde besparingscapaciteit, na b.v. 3 jaar, is uitbreiding mogelijk. Een versnelling in verhoging van het inkomen is dan door uitbreiding te realiseren. Met een kleiner eigen vermogen dan 40% is nu continuïteit van het bedrijf te verwezenlijken. Vervanging van de duurzame produktiemiddelen zal een druk zetten op de besparingen. Om deze besparingen te kunnen waarborgen zal een nieuw bedrijf bij de aangehouden opbrengsten-kostenverhoudingen zeker niet met 20% eigen vermogen of minder mogen starten. De marge tussen ontvangsten en uitgaven is dan zo gering, dat er nauwelijks sprake kan zijn van besparingen. Onder bepaalde omstandigheden treedt er zelfs vrij snel ontsparing op. Bij de aanvang van een bedrijf is een eigen vermogen van 30% noodzakelijk om aan de gestelde eisen te kunnen voldoen.

5. Ontwikkeling binnen het gebied

De ontwikkelingen in de afgelopen jaren in het noorden van het land zijn ondanks faciliteiten op het gebied van tuinbouwvestiging slechts gering. In vergelijking met andere produktiegebieden met een groeiende tuinbouw - b.v. in de provincie Noord-Brabant - gaat de ontwikkeling in de laatste jaren minder snel.

Wat de omzetten aan de veilingen betreft, is een stijging in de periode 1965-1969 te constateren, welke grotendeels voor rekening van de sector bloemisterij komt. De omzetten per aanvoerder, alsmede van de omvang van de veiling blijven - zoals reeds in deel II van het rapport van 1966 is geconstateerd - achter bij de noodzakelijke schaalvergroting van produktie-eenheden en veilingen.

Het rentabiliteitsniveau van afzonderlijke takken van tuinbouw en binnen deze takken van afzonderlijke teelten is op korte termijn een belangrijke indicator voor de richting, waarin de tuinbouw zich ontwikkelt. Op wat langere termijn leidt een uitbreiding van de meest winstgevendste teelten tot nivellering van de rentabiliteit. De marge tussen opbrengsten en kosten wordt steeds kleiner. Er zal bovendien in een dynamische economie steeds meer kapitaal nodig zijn om de ontwikkeling te kunnen volgen.

1) Glastuinbouw in de toekomst. (Mededelingen en Overdrukken) 20 L.E.I.

Tegen deze achtergronden zal het uitbreiden van bestaande en het stichten van nieuwe bedrijven moeten worden bezien. De essentialia is dat onder de huidige produktieomstandigheden slechts een klein percentage van de bedrijven in het noorden van het land potentieel zover is om deze ontwikkeling te kunnen volgen. Voor andere kleine tuinbouwcentra geldt overigens in meer of mindere mate hetzelfde, afhankelijk van de heersende omstandigheden.

Om een voor de toekomst levensvatbare tuinbouw in stand te houden en zo mogelijk uit te breiden zal in beginsel op een grotere schaal moeten worden gewerkt. Met uitzondering van een beperkte groep bedrijven met hoge geldopbrengsten zal uitbreiding van bestaande en het stichten van nieuwe bedrijven in het noorden van het land - indien men normen hanteert voor een redelijke beloning van arbeid en vermogen en de eis stelt van zekere besparingsmogelijkheden - al vrij moeilijk worden, gezien ook de recente gang van zaken in de Nederlandse tuinbouw als geheel. Daarenboven wordt het creëren van een voldoende centrumfunctie, zowel t.a.v. de meer materiële aspecten als t.a.v. "innovations" en het adoptatievermogen, uiterst moeilijk. Een krachtige centrumfunctie, die overigens tevens aan het proces van schaalvergroting is onderworpen (b.v. veilingen) is noodzakelijk. Dit te meer omdat de belangen van onafhankelijk, doch in het algemeen economisch zwak staande tuinders hierbij rechtstreeks mee gemoeid zijn.

BIJLAGE 1. Oppervlakte tuinbouw per groep van gewassen 1) per provincie (ha)

Jaar	Groenten onder glas					Bloemkwekerijgewassen onder glas						
	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	66	85	84	80	78	71	5	8	9	12	16	18
Friesland	34	43	47	46	46	43	5	6	7	9	9	11
Drenthe	27	42	47	49	54	58	4	6	7	9	11	13
Noord-Holland	149	158	158	152	148	145	225	326	359	396	430	462
Zuid-Holland	3102	3726	3768	3738	3701	3702	194	449	522	661	745	821
Noord-Brabant	111	216	240	270	294	335	10	18	20	29	32	38
Limburg	242	413	448	481	495	502	3	9	11	20	25	27
Nederland	4017	5114	5250	5286	5292	5342	501	901	1026	1247	1389	1526

Jaar	Fruit onder glas					Boomkwekerijgewassen onder glas						
	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	7	5	4	4	4	3	0	0	0	0	0	0
Friesland	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Drenthe	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Noord-Holland	21	15	15	13	13	11	0	2	1	1	2	2
Zuid-Holland	402	263	249	232	224	204	8	7	5	8	11	12
Noord-Brabant	5	3	3	2	3	2	1	1	1	2	2	2
Limburg	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Nederland	468	313	294	273	265	239	10	11	10	13	18	18

1) Tuinbouwcijfers. Bron: C.B.S.

BIJLAGE 1 (1e vervolg)

Oppervlakte tuinbouw per groep van gewassen 1) per provincie (ha)

Jaar	Groente open grond x)						Zaaiuien					
	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	1 516	2 423	2 662	3 260	3 022	2 869		8	36	57	79	80
Friesland	835	733	819	873	771	850		105	56	72	76	139
Drenthe	574	409	528	577	557	816		0	3	0	3	0
Noord-Holland	6 060	6 299	6 825	6 875	6 439	6 600		529	440	483	483	654
Zuid-Holland	8 505	7 168	7 702	7 907	7 929	8 047		2 271	1 939	1 332	1 458	1 232
Noord-Brabant	6 954	9 511	10 737	11 638	11 269	11 946		227	186	139	170	259
Limburg	6 141	6 763	6 502	6 182	6 013	6 892		10	9	7	9	9
Nederland	35 236	37 763	40 654	42 461	41 596	43 495		5 407	5 636	4 825	5 785	6 428
												6 865

x) Exclusief vroege aardappelen.

Jaar	Bloemkwekerijgewassen open grond						Boomkwekerijgewassen open grond					
	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	9	11	8	9	13	14	271	366	367	374	377	385
Friesland	8	9	6	8	10	10	28	37	33	34	34	34
Drenthe	12	12	12	13	13	12	28	51	57	66	66	64
Noord-Holland	289	269	234	229	250	257	128	116	112	112	127	257
Zuid-Holland	500	547	480	477	517	440	733	779	789	802	846	440
Noord-Brabant	33	41	38	41	58	66	675	836	822	854	842	66
Limburg	19	23	19	16	29	22	536	672	698	705	686	22
Nederland	981	1 033	905	905	1 011	950	2 948	3 438	3 486	3 553	3 599	3 730

Tuinbouwzaden

Jaar	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	524	481	591	638	251	247
Friesland	156	97	73	107	101	162
Drenthe	0	0	0	2	0	0
Noord-Holland	800	392	342	331	301	209
Zuid-Holland	1 046	572	513	484	436	442
Noord-Brabant	308	98	127	160	204	165
Limburg	355	198	195	243	244	262
Nederland	3 947	2 276	2 335	2 524	2 065	2 017

1) Tuinbouwcijfers. Bron: C.B.S.

BIJLAGE 1. (2e vervolg)

Oppervlakte tuinbouw per groep van gewassen 1) per provincie (ha)

Jaar	Pit- en steenvruchten					Kleinfruit						
	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	361	411	403	398	385	346	93	52	33	31	30	30
Friesland	325	244	219	246	245	247	123	66	57	48	42	34
Drenthe	117	86	72	63	56	49	27	23	19	13	12	10
Noord-Holland	1 964	2 409	2 477	2 498	2 499	2 351	385	173	123	76	85	69
Zuid-Holland	4 334	4 713	4 633	4 575	4 422	4 212	168	97	65	45	45	31
Noord-Brabant	4 995	4 244	4 176	4 122	3 997	3 660	1 952	1 173	991	848	787	686
Limburg	11 494	8 277	7 633	7 199	6 548	6 085	656	347	241	179	157	139
Nederland	52 506	48 629	47 874	47 116	45 687	42 757	4 717	2 889	2 316	1 940	1 820	1 598

Bloembollen x)

Jaar	1960	1965	1966	1967	1968	1969
Groningen	14	20	20	21	21	20
Friesland	66	124	118	117	128	141
Drenthe	4	1	2	1	1	1
Noord-Holland	5 594	6 410	6 445	6 018	6 442	6 647
Zuid-Holland	3 836	3 630	3 603	3 412	3 512	3 583
Noord-Brabant	269	300	317	283	338	324
Limburg	42	104	120	142	169	179
Nederland	10 417	11 464	11 534	10 886	11 694	12 214 x)

x) Exclusief leeg bollenland.

1) Tuinbouwcijfers. Bron: C.B.S.

BIJLAGE 2.

Netto-overschot per f. 100,- kosten

Groenteteelt onder glas en in de open grond	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	Voorl. berek.		
								1967	1968	1969
Het Westland:										
verwarmd staand glas	14	18	24	28	2	7	6	% 0	3	10
onverwarmd staand glas	19	14	22	11	% 9	2	% 8	0	1	% 6
alle bedrijven	17	16	23	21	% 1	6	3	% 1	2	6
De Kring:										
verwarmd staand glas	15	19	18	23	% 0	% 0	4	% 2	1	13
onverwarmd staand glas	1	% 6	18	% 5	% 13	% 12	% 15	% 17	-	-
alle bedrijven	13	15	17	18	% 2	% 2	% 5	% 3	0	12
IJsselmonde:										
glasbedrijven	18	18	18	9	3	-	-	-	-	-
glas/opengr. bedrijven	10	10	22	6	% 10	-	-	-	-	-
opengrondsbedrijven	1	% 2	6	% 3	% 13	10	2	% 1	4	15
alle bedrijven	7	7	15	4	% 7	-	-	-	-	-
Venlo:										
glasbedrijven	15	9	22	15	% 1	2	6	% 6	1	5
opengrondsbedrijven	% 9	% 5	7	% 16	% 13	1	-	-	-	-
alle bedrijven	6	4	17	7	% 4	1	-	-	-	-
Het Geestmerambacht:										
vaarbedrijven	6	18	69	% 18	-	-	-	-	-	-
vaste bedrijven	14	17	64	% 16	-	-	% 11	% 34	% 8	25
alle bedrijven	9	17	67	% 17	-	-	-	-	-	-
Sierteelt onder glas en in de open grond	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	Voorl. berek.		
								1967	1968	1969
Aalsmeer:										
rozen en/of anjers	37	38	41	30	24	29	26	15	13	3
potplanten en seringén	22	15	28	8	8	10	12	12	8	5
alle bedrijven	30	28	35	24	19	22	20	13	10	3
De Bloembollenstreek:										
meer dan 10% hyacinten	55	32	17	15	11	4	% 1	15	0	11
meer dan 60% tulpen	51	21	17	5	2	% 13	% 10	% 3	% 10	% 8
minder dan 60% tulpen	38	23	22	9	2	18	1	14	10	% 5
alle bedrijven	48	27	18	11	6	1	% 4	9	% 1	1
Het Grootslag:										
meer dan 65% bloembollen	51	25	47	23	18	11	1	22	0	% 2
van 35- < 65% bloembollen	34	15	36	13	23	5	-	-	-	-
minder dan 35% bloembollen	27	7	40	3	16	20	-	-	-	-
alle bedrijven	39	17	41	16	19	10	-	-	-	-
Anna Paulowna/Breezand:										
meer dan 75% hoofdsoorten	75	43	49	14	-	-	-	-	-	-
minder dan 75% hoofdsoorten	38	29	27	15	-	-	-	-	-	-
alle bedrijven	64	36	40	14	-	-	-	-	-	-
Fruiteelt in de open grond										
Gespecialiseerde bedrijven in Nederland	% 7	42	% 4	% 5	% 6	-	-	-	% 23	-

BIJLAGE 3

Omzet van de bloemenveiling " 't Noorden G.A." te Groningen en plaats van herkomst van aanvoerders

Jaar	1966	1967	1968
Totaalbedrag in miljoenen guldens	4,2	4,9	5,3
Streeksgewijze in procenten van de omzet			
1. Paterswolde, Eelde, Eelderwoude	36	34	31
2. Hoogezand, Sappemeer, Noord- en Zuidbroek	16	18	22
3. Provincie Friesland	12	12	10
4. Het Groninger Hogeland	12	12	15
5. Noordoostpolder, Kampen e.o.	6	6	5
6. Haren, Glimmen	7	6	5
7. Overig Drenthe	5	3	-
8. Buiten de 3 Noordelijke Provinciën	2	3	3
9. Gemeente Peize, Roden, Leek	1	1	2
10. Stad Groningen	1	1	1
11. Gemeente Appingedam, Delfzijl	2	2	1
12. Z.O. Drenthe (Erica, Klazienaveen, Holl. veld)	1)	2	6
13. Winschoten, Pekela	-	-	-

1) In 7.

BIJLAGE 4

Omzet van de bloemveiling " 't Noorden G.A." te Groningen en plaats van herkomst van kopers

Jaar	1966	1967
Totaalbedrag in miljoenen guldens	4,2	4,9
	Streeksgewijze in procenten van de omzet	
1. Stad Groningen	49	48
2. Grossiers	22	21
3. Nw. Buinen, Winschoten, Pekela, Veendam, Bellingwolde	8	7
4. Provincie Drenthe	5	6
5. Slochteren, Delfzijl, Appingedam, Siddeburen	5	6
6. Stad Leeuwarden	-	3
7. Provincie Friesland	5	3
8. Westerkwartier, Roden, Peize	3	2
9. Hoogezand, Sappemeer, Zuidbroek	2	2
10. Stad Assen	1	1
11. Groninger Hogeland	1	1
12. Buiten de 3 Noordelijke Provinciën	-	-
13. Paterswolde, Eelde, Eelderwolde, Haren	-	-

BIJLAGE 5

De nieuwwaarde en de gemiddelde jaarkosten van de duurzame produktiemiddelen voor een bedrijf van 2 ha met 30 are onverwarmd glas (prijspeil eind 1969)

	Nieuw- waarde	Afschr. perc.	Afschr. bedrag	Rente 6% v. 60% v.h. inv. verm.	Onderh. (mat. en arb.) verz. grondbel. e.d.	Totale kosten p. jaar
1. Grond 1) 2 ha à f. 17 000 (gedraineerd)	34 000	5	110	1 351	500	1 961
2. Verharding	2 000	2,5	50	72	40	162
3. Elektr. voorz.	800	6	48	29	40	117
4. Schuur	6 000	5	300	216	150	666
5. Warenhuis 3000 m2, verzinkte onderbouw en dek f. 18,90	56 700	5	2 835	2 041	1 134	6 010
6. Beregeningsinstallatie	3 900	8	312	140	78	530
7. Verdampingsbranders voor CO ₂ en nachtvorst	4 320	15	648	156	66	870
8. Waterl. installatie	2 150	6	129	77	121	327
9. Sorteermachine	1 350	8	108	49	25	182
10. Spuitapparaat	1 250	12,5	156	45	31	232
11. Freesmachine	1 325	10	133	47	46	226
12. Auto 2) + aanhangwagen	3 000	20	600	108	300	1 008
13. Snelweger	935	10	94	34	30	158
14. Gereedschap	1 500	20	300	54	-	354
15. Vlottend vermogen	5 000	-	-	-	-	-
Totaal	124 230		5 823	4 419	2 561	12 803

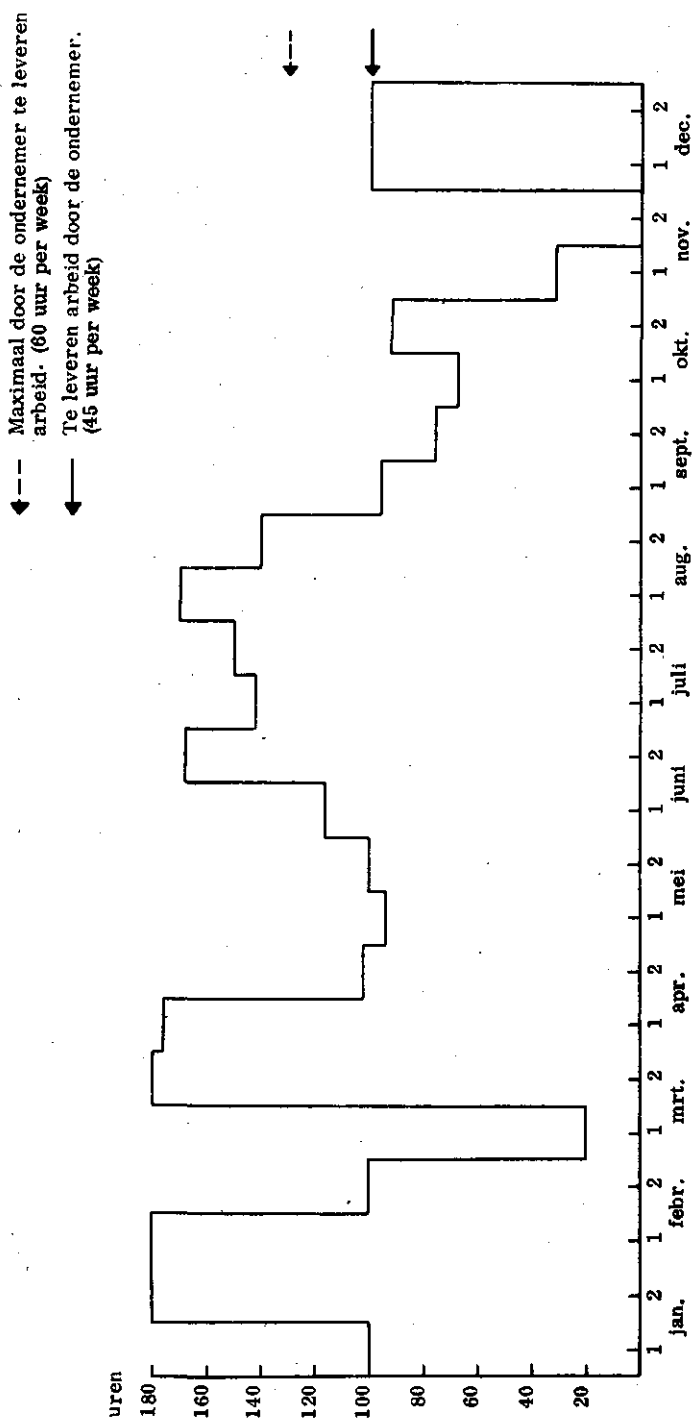
1) Rente grond 4% nominaal bedrag, afschrijving drainage.

2) 40% privé.

Begroting van de gemiddelde produktiekosten en opbrengsten van een bedrijf van 2 ha met 3 000 m2 onverwarmd warenhuis, teeltplan tomaten en 1x sla (in warenhuis) en 7 000 m2 prei in de open grond (prijspeil eind 1969)

Produktiekosten	(in glds)
1. Kosten duurzame produktiemiddelen	12 803
2. Bewerkings- en afleveringskosten warenhuisteelten	
arbeid: sla 507 uur à f. 6,36	f. 3 225,-
tomaat 1 330 uur à f. 6,36	f. 8 459,-
losse arbeid 80 uur à f. 3,00	f. 240,-
overige directe kosten (b.v. zaad, kunst- mest, fusthuur, 5% veulingskosten)	<u>f. 3 640,-</u>
Opengrondsteelt	
arbeid: winterprei 635 uur à f. 6,36	f. 4 039,-
137 uur à f. 3,00	f. 411,-
overige directe kosten	<u>f. 1 601,-</u>
3. Overige kosten	<u>1 175</u>
(winterprei	f. 6 650,-
Opbrengsten (sla	f. 9 000,-
(tomaten (10,5 kg per m2)	f. 15 600,-
(verhuurd land	<u>f. 150,-</u>
Netto-overschot	<u>4 193</u>

43 **BIJLAGE 6 Arbeidsbehoefte voor de teelt van 3 000 m² sla-tomaten in een onverwarmd warehouse en 7 000 m² prei in de open grond**
(exclusief onderhoud)



BIJLAGE 7

De nieuwwaarde en de gemiddelde jaarkosten van de duurzame produktiemiddelen voor een bedrijf van 2 ha met 30 are glas verwarmd met heteluchtkachels (prijspeil eind 1969)

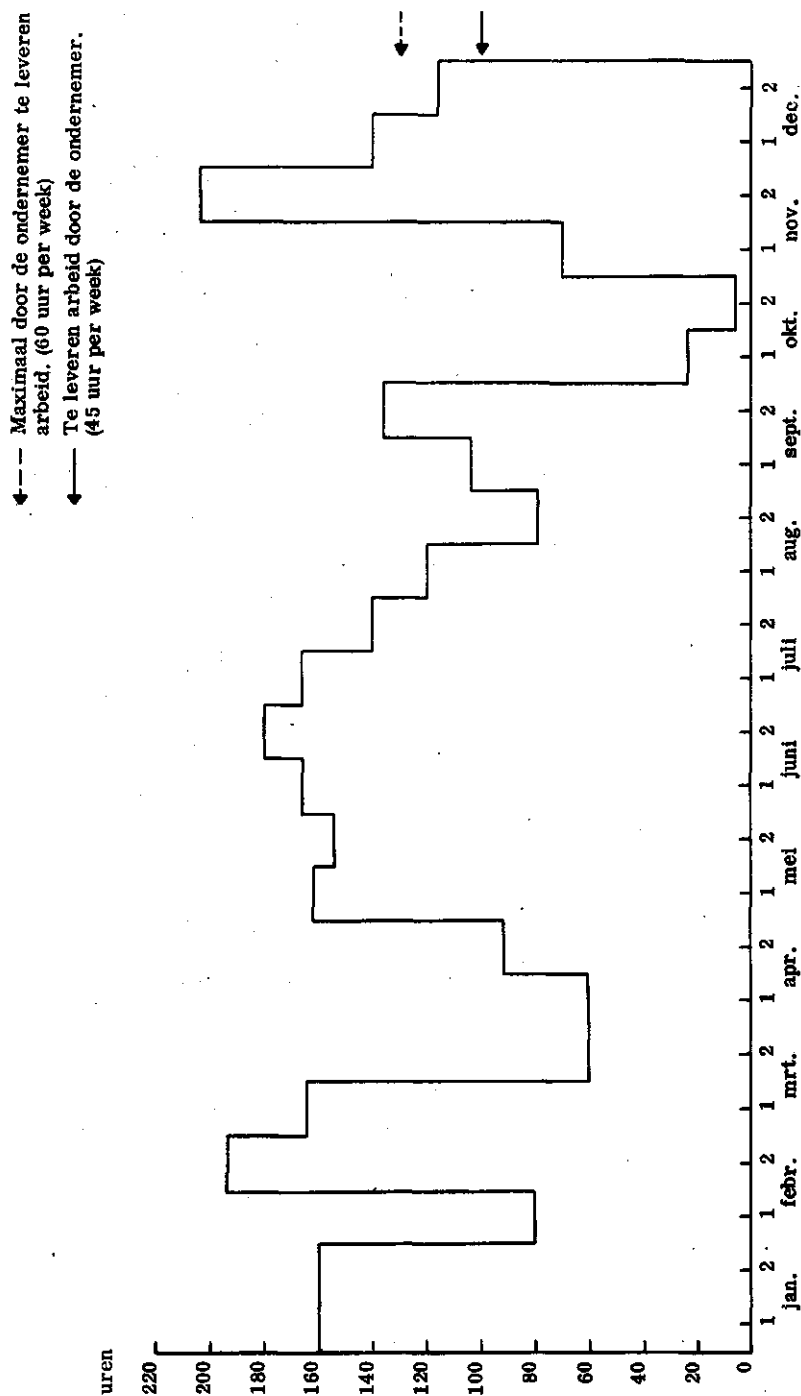
	Nieuw- waarde	Afschr. perc.	Afschr. bedrag	Rente 6% v. 60% v.h. gelhv. verm.	Onderhoud verz. e.d.	Totale kosten
Zie bijlage 2	124 230		5 823	4 419	2 561	12 803
Extra vlottende midd.	2 000					
Heteluchtkachels, 4 van 90 000 Kcal + tank en leiding	16 800	12,5	2 100	605	150	2 855
	143 030		7 923	5 024	2 711	15 658

Begroting van de gemiddelde produktiekosten en opbrengsten van een bedrijf van 2 ha met 3 000 m2 warenhuis, verwarmd met heteluchtkachels (120 kcal/m2 per uur) (prijspeil eind 1969)

Produktiekosten					(in glds)
1. Kosten duurzame produktiemiddelen					15 658
2. Bewerkings- en afleveringskosten warenhuisteelten					
arbeid sla	886 uur à f. 6,36	f.	5 635,-		
	98 uur à f. 3,00	f.	294,-		
arbeid tomaat	1 252 uur à f. 6,36	f.	7 963,-		
	158 uur à f. 3,00	f.	474,-		
overige directe kosten		f.	14 722,-		29 088
opengrondsteelt	448 uur à f. 6,36	f.	2 849,-		
winterprei	96 uur à f. 3,-	f.	288,-		
overige directe kosten		f.	1 209,-		4 346
3. Overige kosten					1 185
					50 277
Opbrengsten					
sla (oogst f. 2,25 en f. 3,00 per m2)		f.	40 500,-		
tomaaten (10,5 kg per m2)		f.	4 750,-		
prei		f.	210,-		45 460
huurland					
					Netto-overschot
					4 817

/- = negatief.

BIJLAGE 8 Arbeidsbehoefte voor de teelt van 3 000 m² sla-tomaten in een warenhuis verwarmd met heteluchtkachels en 5 000 m² prei in de open grond (exclusief onderhoud)



Begroting van ontvangsten en uitgaven van het 1e tot en met het 7e jaar van een bedrijf van 2 ha met 4 000 m² warenhuis, verwarmd met heteluchtkachels (120 kcal/m² per uur). Teelplan tomaten en 2 x sla onder glas en 5 000 m² prei in de open grond (prijspeil eind 1969). Arbeidsbezetting: tulder en -vrouw

%. = ontsparring.

BIJLAGE 10.

De nieuwwaarde en de gemiddelde jaarkosten van de duurzame produktiemiddelen voor een bedrijf van 2 ha met 60 are glas, zwaar verwarmd (prijspeil eind 1969)

	Nieuw- waarde	Afschr. perc.	Afschr. bedrag	Rente 6% v.h. geïn- vest.verm.	Onderhoud (met. +arb.) verz.grond- bel. e.d.	Totaal kosten p.jaar
1. Grond, 2 ha à f.17 000,- (gedraineerd)	34 000	5 ¹⁾	110	1 351 ²⁾	500	1 961
2. Verharding	2 000	2,5	50	72	40	162
3. Elektr. voorzieningen	2 640	6	158	95	100	353
4. Schuur - 60 m2	6 000	5	300	216	150	666
5. Warenhuis, verzinkte onderbouw en dek à f. 18,90 per m2	113 400	5	5 670	4 082	1 701	11 453
6. Beregeningsinstallatie	6 600	8	528	238	139	905
7. CO ₂ -apparatuur, druk- verstuivers (6 branders)	9 648	15	1 447	347	39	1 833
8. Waterl. installatie	4 080	6	245	147	228	620
9. Sorteermachine	1 585	8	127	57	22	206
10. Smitapparaat	1 250	12,5	156	45	31	232
11. Freesmachine (0,5 aan- deel)	1 325	10	133	47	46	226
12. Auto (40% privé) + aan- hangwagen	5 000	20	1 000	180	400	1 580
13. Snelweger	935	10	94	34	27	155
14. Gereedschap	2 000	-	-	72	200	272
15. Bedrijfskapitaal	24 000	-	-	-	-	-
16. Grondstoominstallatie	1 600	-	-	58	892	950
17. Verwarm. installatie, 4 buizen van 51 mm vlampijpketelcap. 1 600 000 kcal/h	118 373	6,1	7 221	4 261	1 539	13 021
18. Regenautomaat	1 975	7,7	152	71	59	282
19. Concentratiemeter	1 100	10	110	40	20	170
20. Halfautomatisch lucht- werk	5 700	7	399	205	108	712
Totaal	343 211		17 900	11 618	6 241	35 759

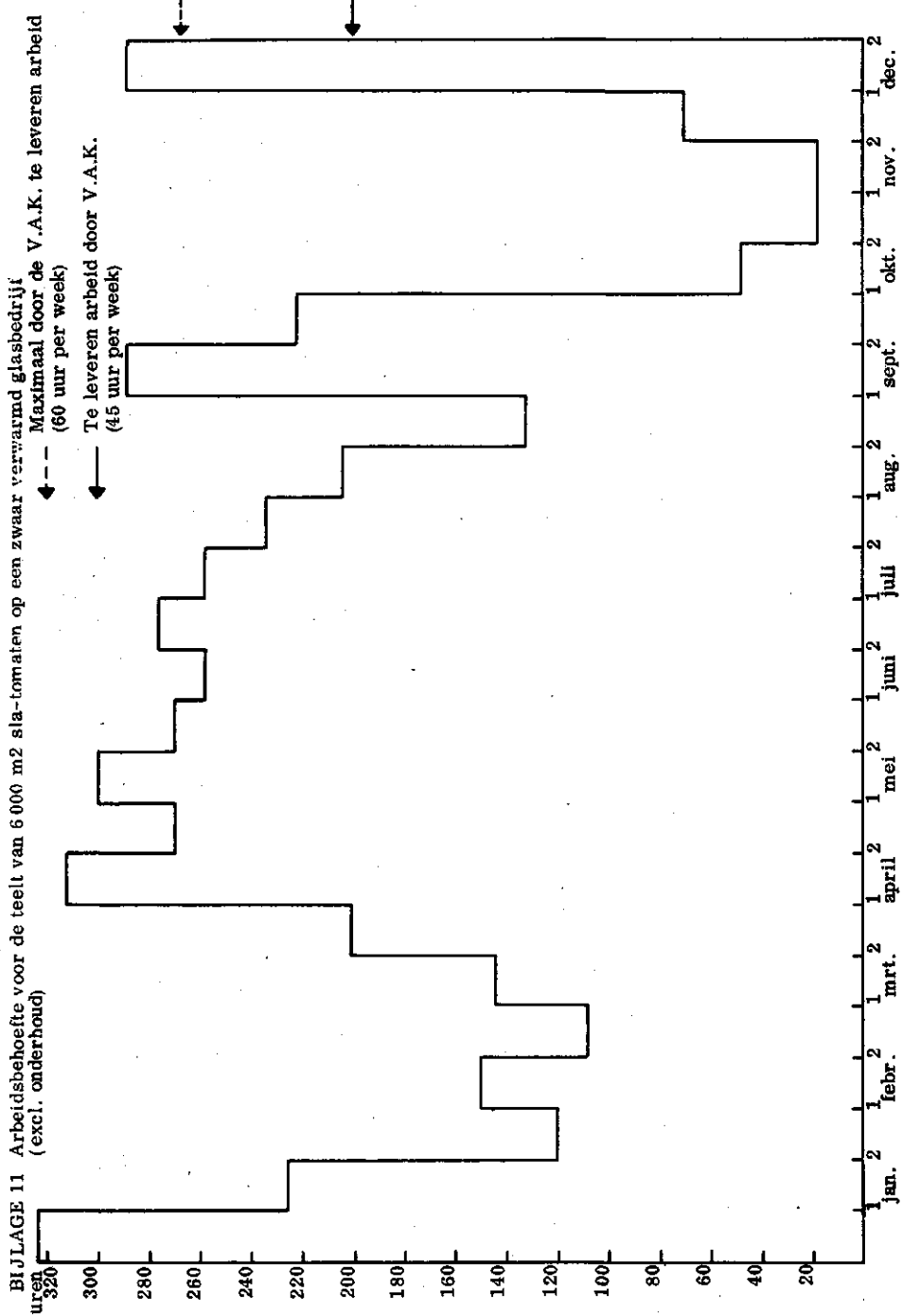
1) Drainage.

2) Grond 4% nominaal bedrag.

BIJLAGE 10 (vervolg)

Begroting van de gemiddelde produktiekosten en opbrengsten van een bedrijf van 2 ha met 6 000 m2 zwaar verwarmd warehouse. Teeltplan tomaten en sla (prijsspeil eind 1969)

Produktiekosten			(in glds)
1. Kosten duurzame produktiemiddelen			35 759
2. Bewerkings- en afleveringskosten			
warenhuisteelten			
arbeid sla	480 uur à f. 5,14	f. 2 467,-	
	480 uur à f. 6,36	f. 3 053,-	
arbeid tomaat	1 845 uur à f. 5,14	f. 9 483,-	
	1 845 uur à f. 6,36	f. 11 734,-	
losse arbeid	98 uur à f. 3,-	f. 294,-	
overige directe kosten		<u>f. 38 706,-</u>	65 737
3. Overige kosten			2 680
			<u>104 176</u>
Opbrengsten sla		f. 19 200,-	
tomaten (11,5 kg)		f. 85 800,-	
landhuur		<u>f. 300,-</u>	105 300
		Netto-overschot	<u>1 124</u>



BIJLAGE 12

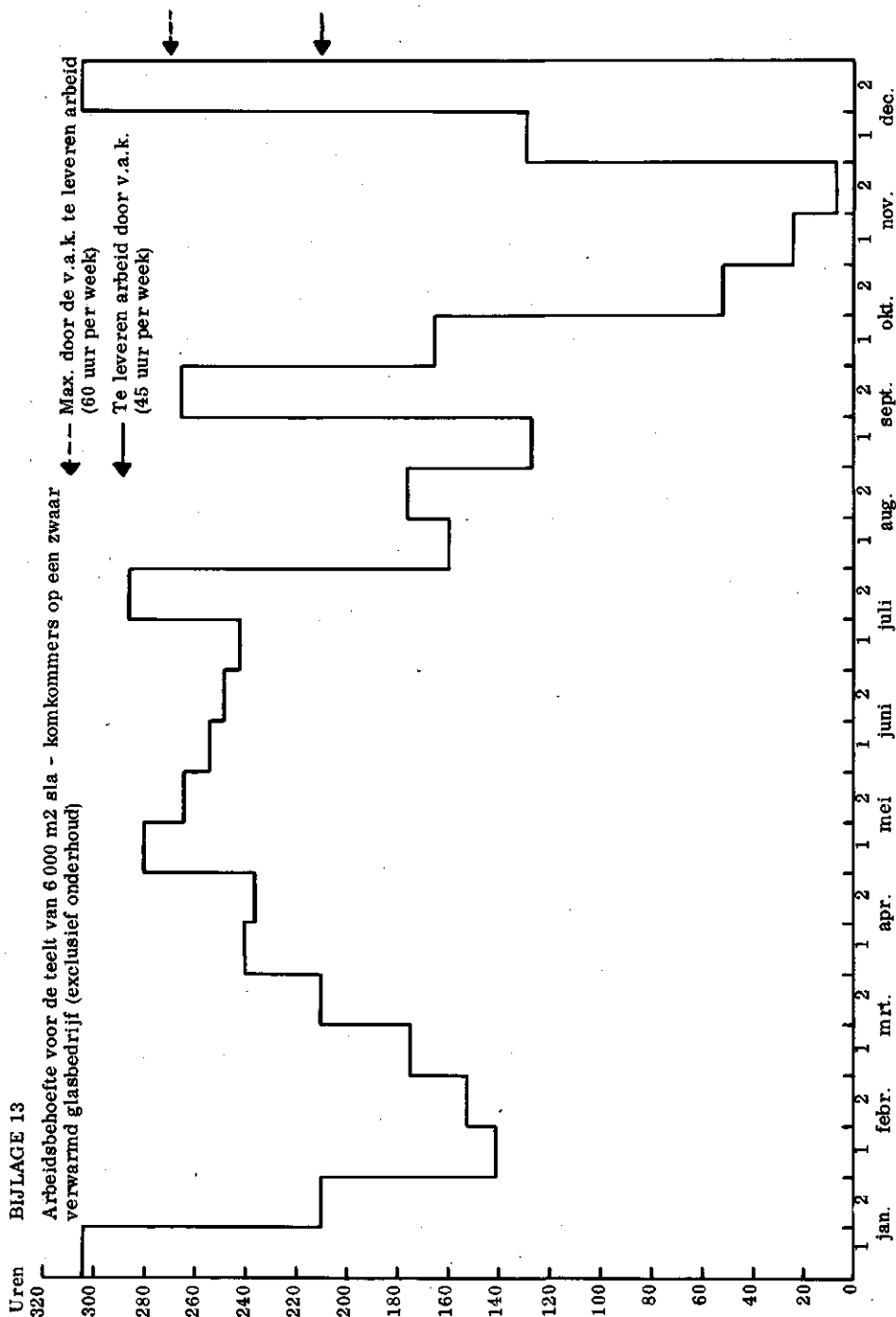
Begroting van ontvangsten en uitgaven van het 1e tot en met het 7e jaar van een bedrijf van 2 ha met 6 000 m2 zwaar verwarmd glas.
Teeltplan tomaten en sla (prijspeil eind 1969)

Jaar	1e	2e	3e	4e	5e	6e	7e
Uitgaven excl. rente en aflossing							
Materialen en diensten van derden	38 706	38 706	38 706	38 706	38 706	38 706	38 706
Arbeidskosten (personeel)	11 294	11 294	11 294	11 294	11 294	11 294	11 294
Diverse algemene kosten	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Privé-opnemingen	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000
Onderhoud duurzame produktiemiddelen	2 268	2 544	3 684	3 684	3 684	3 684	13 332
Totaal	67 268	67 544	68 684	68 684	68 684	73 684	78 332
Ontvangsten	105 300	105 300	105 300	105 300	105 300	105 300	105 300
Ter beschikking voor rente en aflossing							
	38 032	37 756	36 616	36 616	36 616	31 616	26 968
20% eigen vermogen							
Jaarlijkse rente en aflossingsverplichtingen	19 556	37 432	36 181	34 929	33 638	32 427	31 175
Jaarlijkse besparingen 1e jaar geen aflossing	18 476	324	435	1 687	2 938	7/ 811	7/ 4 207
Cumulatieve besparingen	18 476	18 800	19 235	20 922	23 860	23 049	18 842
30% eigen vermogen							
Jaarlijkse rente en aflossingsverplichtingen	17 321	32 962	31 867	30 773	29 678	28 583	27 488
Jaarlijkse besparingen 1e jaar geen aflossing	20 711	4 794	4 749	5 843	6 938	3 033	7/ 520
Cumulatieve besparingen	20 711	25 505	30 254	36 097	43 035	46 068	45 548
						6 507	5 211
40% eigen vermogen							
Jaarlijkse rente en aflossingsverplichtingen	15 087	28 494	27 555	26 617	25 678	24 740	23 801
Jaarlijkse besparingen 1e jaar geen aflossing	22 945	9 262	9 061	9 999	10 938	6 876	3 167
Cumulatieve besparingen	22 945	32 207	41 268	51 267	62 205	69 081	72 248

7/ = ontsparing.

BIJLAGE 13

Arbeidsbehoefte voor de teelt van 6 000 m² sla - komkommers op een zwaar
verwarmd glasbedrijf (exclusief onderhoud)



BIJLAGE 14

Voor de nieuwwaarde en de gemiddelde jaarkosten van de duurzame produktiemiddelen voor een bedrijf van 2 ha met 60 are glas, zwaar verwarmd (zie bijlage 11)

Begroting van de gemiddelde produktiekosten en opbrengsten van een bedrijf van 2 ha met 6 000 m2 zwaar verwarmd warehouse. Teeltplan komkommers en sla (prijspeil eind 1969)

Produktiekosten			(in glds)
1. Kosten duurzame produktiemiddelen			35 759
2. Bewerkings- en afleveringskosten warenhuisteelten			
arbeid sla	480 uur à f. 5,14	f. 2 467,-	
	480 uur à f. 6,36	f. 3 053,-	
arbeid komkommers	1 853 uur à f. 5,14	f. 9 422,-	
	1 853 uur à f. 6,36	f. 11 785,-	
losse arbeid	26 uur à f. 3,-	f. 78,-	
overige directe kosten		f. 43 818,-	
3. Overige kosten			2 680
			<u>109 062</u>
Opbrengsten:			
sla	f. 19 200,-		
kommers	f. 90 000,-		
landhuur	<u>f. 300,-</u>		
			<u>109 500</u>
		Netto-overschot	<u>438</u>

Begroting van ontvangsten en uitgaven van het 1e tot en met het 7e jaar van een bedrijf van 2 ha met 6 000 m² zwaar verwarmd glas.
Teelplan komkommers en sla (prijspeil eind 1969)

Jaar	1e	2e	3e	4e	5e	6e	7e
Uitgaven excl. rente en aflossing:							
materialen en diensten van derden	43 818	43 818	43 818	43 818	43 818	43 818	43 818
arbeidskosten (personeel)	11 294	11 294	11 294	11 294	11 294	11 294	11 294
diverse algemene kosten	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
privé-afnemng	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000
onderhoud duurzame produktiemiddelen	2 268	2 541	3 684	3 684	8 684	13 332	13 332
Totaal	72 380	72 653	73 796	73 796	73 796	83 444	83 444
Ontvangsten	109 500	109 500	109 500	109 500	109 500	109 500	109 500
Ter beschikking voor rente en aflossing	37 120	36 847	35 704	35 704	35 704	30 704	26 056
							Besp.gem.p.jr. 1e jr. 1e jr. geen afl. afl.
20% eigen vermogen							
Jaarlijkse rente en aflossingsverplichtingen	19 556	37 432	36 181	34 929	33 678	32 427	31 175
Jaarlijkse besparingen (1e jaar geen aflossing)	17 564	585	477	775	2 026	1 723	5 119
Cumulatieve besparingen	17 564	16 979	16 502	17 277	19 303	17 580	12 461
30% eigen vermogen							
Jaarlijkse rente en aflossingsverplichtingen	17 321	32 962	31 867	30 773	29 678	28 583	27 488
Jaarlijkse besparingen (1e jaar geen aflossing)	19 799	3 885	3 837	4 931	1 026	2 121	1 432
Cumulatieve besparingen	19 799	23 684	27 521	32 452	38 478	40 599	39 167
40% eigen vermogen							
Jaarlijkse rente en aflossingsverplichtingen	15 087	28 499	27 555	26 617	25 678	24 740	23 801
Jaarlijkse besparingen (1e jaar geen aflossing)	22 033	8 353	8 149	9 087	10 026	5 964	2 255
Cumulatieve besparingen	20 033	30 386	38 535	47 622	57 648	63 612	65 867
							9 410 8 299

% = ontsparing.

BIJLAGE 16

Begroting van de jaarlijkse besparingen van het 1e tot en met het 7e jaar van een bedrijf van 2 ha met 4 000 m2 glas, verwarmd met hetelucht bij verschillende geldopbrengsten per m2 en bij verschillende percentages eigen vermogen. Teeltplan tomaten-sla-sla

Percentage eigen ver- mogen	Totale geldopbrengsten per m2						
	10,50	11,50	12,50	13,50	14,50	15,50	16,50
0	% 13 732	% 9 732	% 5 732	% 1 732	2 268	6 268	10 268
10	% 11 603	% 7 603	% 3 603	397	4 397	8 397	12 397
20	% 9 474	% 5 474	% 1 474	2 526	6 526	10 526	14 526
30	% 7 345	% 3 345	655	4 655	8 655	12 155	16 655
40	% 5 216	% 1 216	2 784	6 784	10 784	14 784	18 784
50	% 3 087	913	4 913	8 913	12 913	16 913	20 913
60	% 958	3 042	7 042	11 042	15 042	19 042	23 042
70	1 171	5 171	9 171	13 171	17 171	21 171	25 171
80	3 300	7 300	11 300	15 300	19 300	23 300	27 300
90	5 429	9 429	13 429	17 429	21 429	25 429	29 429
100	7 558	11 558	15 558	19 558	23 558	27 558	31 558

% = ontsparing.

BIJLAGE 17

Begroting van de jaarlijkse besparingen van het 1e tot en met het 7e jaar van een bedrijf van 2 ha met 6 000 m2 zwaar verwarmd glas bij verschillende geldopbrengsten per m2 en bij verschillende percentages eigen vermogen. Teeltplan tomaten-sla

Percentage eigen ver- mogen	Totale geldopbrengsten per m2						
	14,50	15,50	16,50	17,50	18,50	19,50	20,50
0	/. 24789	/. 18789	/. 12789	/. 6789	/. 789	5211	11211
10	/. 20789	/. 14789	/. 8789	/. 2789	3211	9211	15211
20	/. 16789	/. 10789	/. 4789	1211	7211	13211	19211
30	/. 12789	/. 6789	/. 789	5211	11211	17211	23211
40	/. 8789	/. 2789	3211	9211	15211	21211	27211
50	/. 4789	1211	7211	13211	19211	25211	31211
60	/. 789	5211	11211	17211	23211	29211	35211
70	3211	9211	15211	21211	27211	33211	39211
80	7211	13211	19211	25211	31211	37211	43211
90	11211	17211	23211	29211	35211	41211	47211
100	15211	21211	27211	33211	39211	45211	51211

/. = ontsparing.

BIJLAGE 18

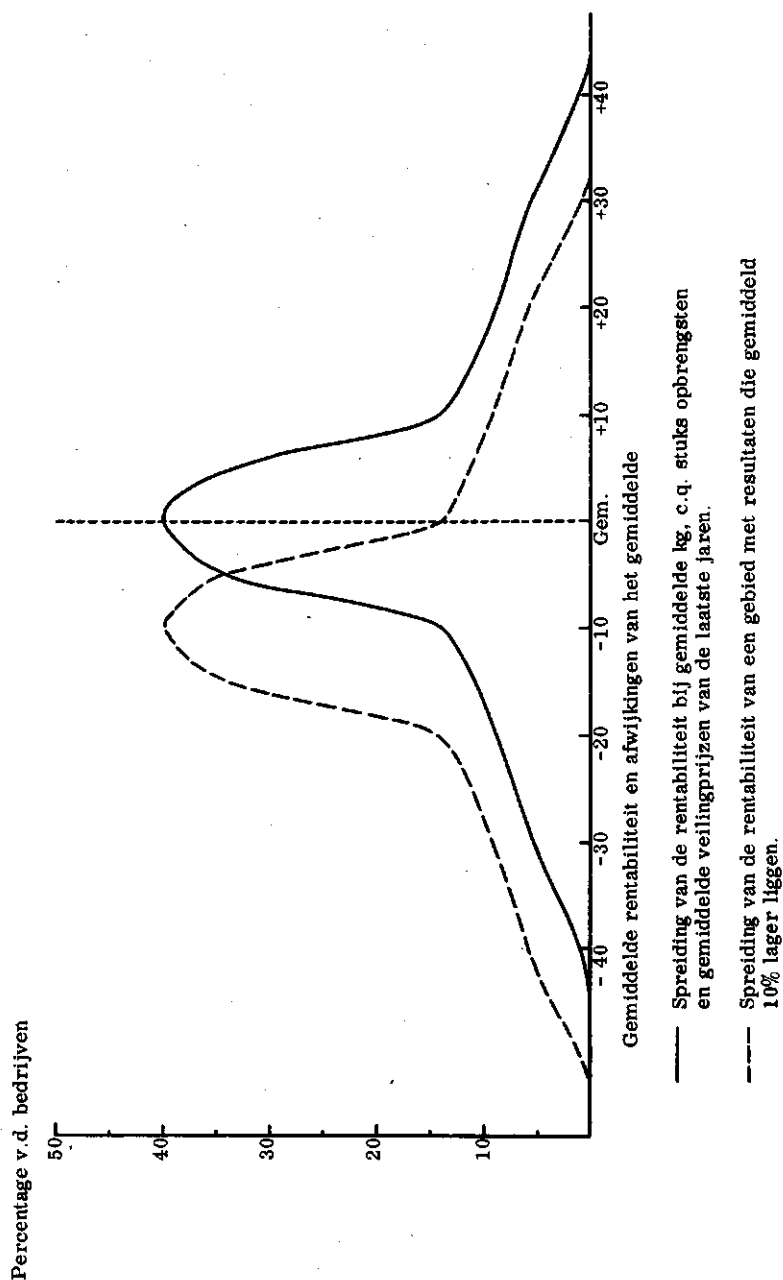
Begroting van de jaarlijkse besparingen van het 1e tot en met het 7e jaar van een bedrijf van 2 ha met 6 000 m2 zwaar verwarmd glas bij verschillende geldopbrengsten per m2 en verschillende percentages eigen vermogen. Teeltplan komkommers-sla

Totale geldopbrengsten per m2							
Percentage eigen ver- mogen	15,20	16,20	17,20	18,20	19,20	20,20	21,20
0	% 25 701	% 19 701	% 13 701	% 7 701	% 1 701	4 299	10 299
10	% 21 701	% 15 701	% 9 701	% 3 701	2 299	8 299	14 299
20	% 17 701	% 11 701	% 5 701	299	6 299	12 299	18 299
30	% 13 701	% 7 701	% 1 701	4 299	10 299	16 299	22 299
40	% 9 701	% 3 701	2 299	8 299	14 299	20 299	26 299
50	% 5 701	299	6 299	12 299	18 299	24 299	30 299
60	% 1 701	4 299	10 299	16 299	22 299	28 299	34 299
70	2 299	8 299	14 299	20 299	26 299	32 299	38 299
80	6 299	12 299	18 299	24 299	30 299	36 299	42 299
90	10 299	16 299	22 299	28 299	34 299	40 299	46 299
100	14 299	20 299	26 299	32 299	38 299	44 299	50 299

% = ontsparing.

BIJLAGE 19

Spreiding van de bedrijfsresultaten van bedrijven met overwegend stookomaten of overwegend stookkommers



BIJLAGE 20

Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw

Bestuursbesluit No. 31 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling voor de glastuinbouw in een viertal concentratiegebieden in het noorden van het land.

Het bestuur van de Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw;

Gelet op artikel 3 van de statuten;

BESLUIT:

Artikel 1

1. Het bestuur kan een bijdrage verlenen in de kosten van vestiging en uitbreiding van glastuinbouwbedrijven in een viertal concentratiegebieden.
2. De concentratiegebieden zijn:
 - a. het N.W. deel van de Friese Kleibouwstreek;
 - b. het gebied Hoogezand/Sappemeer;
 - c. de Z.O. hoek van Drenthe;
 - d. Eelde en omgeving.
3. De begrenzing van deze gebieden is aangegeven op de bij dit besluit behorende kaarten.

Artikel 2

Voor een bijdrage komt niet in aanmerking:

- a. de vestiging van een bloementeelbedrijf onder glas in de concentratiegebieden genoemd in artikel 1 tweede lid sub a, b of c;
- b. de vestiging van een groenteteeltbedrijf onder glas in het concentratiegebied genoemd in artikel 1 tweede lid sub d.

Artikel 3

1. Een bijdrage wordt verleend, mits ook de provincie en de gemeente, waarin het bedrijf, waarvoor een bijdrage wordt gevraagd is gelegen, een bijdrage van elk f. 3 500,- verstrekken.
2. De bijdrage bedraagt f. 10 000,-.
3. In bijzondere gevallen kan het bestuur de bijdrage van f. 10 000,- verhogen.

Artikel 4

De aanvragen om een bijdrage moeten worden ingediend bij de Hoofdingenieur-directeur van de Rijkslandbouwvoorlichting in de provincie waarin het bedrijf waarvoor een bijdrage wordt aangevraagd is gelegen.

Artikel 5

1. Een bijdrage kan slechts worden verleend, indien:
 - a. de ondernemer zijn hoofdberoep in de landbouw heeft;
 - b. de ondernemer over goede vakbekwaamheid en ondernemerscapaciteiten beschikt;
 - c. de productieomstandigheden waaronder de kwaliteit van de grond, de verkaveling, de watervoorziening en de ontsluiting een gunstige bestaansmogelijkheid bieden;
 - d. de continuïteit van het bedrijf redelijkerwijze is verzekerd.
2. Bij vestiging van een glastuinbouwbedrijf moet(en):
 - a. het zwaartepunt van het bedrijf op de oppervlakte glas komen te rusten;

BIJLAGE 20 (vervolg)

- b. de investering in glasopstanden en toebehoren (verwarming en berekening) tenminste f. 80 000,- bedragen, met een minimumoppervlakte van 40 are voor koud glas en 25 are voor warm glas;
 - c. de eigen middelen van aanvrager tenminste f. 15 000,- bedragen exclusief de te verlenen fonds-, provinciale- en gemeentelijke bijdragen in het kader van deze regeling;
 - d. bij groenteteelt onder glas, inclusief de bedrijfsgebouwen en het woonhuis een oppervlakte van circa 1,5 ha (netto circa 1 ha) beschikbaar zijn;
 - e. bij bloemeteelt onder glas inclusief de bedrijfsgebouwen en het woonhuis een oppervlakte van circa 1 ha (netto circa 2/3 ha) beschikbaar zijn;
 - f. het nieuw te stichten bedrijf in een vestigingskern zijn gelegen.
3. Bij uitbreiding van een glastuinbouwbedrijf moet:
- a. de investering in glasopstanden en/of verwarming tenminste f. 50 000,- bedragen met dien verstande dat de glasopstanden met toebehoren (verwarming en berekening) na de investering een nieuwwaarde van tenminste f. 80 000,- vertegenwoordigen met een minimum oppervlakte van 40 are voor koud glas en 25 are voor warm glas;
 - b. het bedrijf buiten een vestigingskern tenminste sedert 1 april 1968 bestaan.
4. Een bijdrage ten behoeve van een door meer ondernemers gezamenlijk uit te voeren project als bedoeld in artikel 2, kan slechts worden verleend indien naar het oordeel van het bestuur de continuïteit van de samenwerking voldoende gewaarborgd is.

Artikel 6

De aanvrager moet overleggen:

- a. een bedrijfsplan en een opgave van de voorgenomen investering;
- b. een financieringsplan;
- c. gegevens omtrent opleiding en praktische ervaring;
- d. bij (erf)pacht een verklaring van de eigenaar-verpachter, dat toestemming wordt verleend voor de bouw/uitbreiding van glasopstanden met toebehoren respectievelijk bij nieuwe vestiging voor de uitgifte van de grond.

Artikel 7

1. De bijdrage wordt verleend aan de aanvrager. Hij kan ook geheel of gedeeltelijk worden verleend aan de verpachter.
2. Aan de verlening van een bijdrage worden nadere voorwaarden gesteld, welke in een overeenkomst worden vastgelegd.

Artikel 8

De Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw brengt over ieder aanvraag advies uit.

Artikel 9

1. De algemeen directeur van Bedrijfsontwikkeling of een door hem aangewezen persoon beslist namens het bestuur over de aanvragen, behoudens over bijzondere gevallen als bedoeld in artikel 3 derde lid.
2. Indien hij voornemens is een beslissing te nemen, die afwijkt van het advies van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw stelt hij het bestuur van zijn voornemen in kennis. Na het verstrijken van twee maanden na deze kennisgeving beslist hij overeenkomstig zijn voornemen, tenzij het bestuur hem aanwijzingen terzake van de te nemen beslissing heeft gegeven. In dat geval beslist hij overeenkomstig de aanwijzingen van het bestuur.
3. Van alle beslissingen wordt een afschrift gezonden aan het bestuur van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw.

BIJLAGE 20 (2e vervolg)

Artikel 10

1. De algemeen directeur van Bedrijfsontwikkeling of een door hem aangewezen persoon sluit namens het bestuur met inachtneming van de door het bestuur gegeven richtlijnen, de overeenkomst, bedoeld in artikel 7.
2. De aanvrager dient de aan hem verleende bijdrage respectievelijk geheel, voor 70%, voor 40% dan wel voor 10% terug te betalen, behoudens gehele of gedeeltelijke vrijstelling daarvan door het bestuur, wanneer het bedrijf ten behoeve waarvan een bijdrage is verleend, geheel of gedeeltelijk wordt beëindigd, respectievelijk binnen een, twee, drie of vier jaar na datum van uitbetaling van de bijdrage.
3. De algemeen directeur van Bedrijfsontwikkeling draagt zorg voor de uitbetaling van de bijdragen en de controle op de naleving van de bepalingen in de overeenkomst.

Artikel 11

Dit besluit treedt 1 augustus 1968 in werking. Voor zover een aanvrager reeds investeringen als bedoeld in dit besluit vóór 1 augustus 1968 doch na 5 december in uitvoering heeft genomen en de aanvraag overigens aan alle vereisten voldoet, kan eveneens een bijdrage worden verleend.

Artikel 12

Het bestuur kan deze bijdrageregeling wijzigen en intrekken.

Tenzij bijzondere omstandigheden zich hiertegen verzetten zal een besluit tot intrekking 6 maanden tevoren worden aangekondigd.

Artikel 13

- a. Een aanvraag vervalt als hierover niet binnen 1 jaar na aanvraag is beslist.
- b. Een aanvraag vervalt als na de datum van de beslissing de investering waarvoor de bijdrage is toegekend, niet binnen 1 jaar is gerealiseerd.

Aldus vastgesteld in zijn vergadering
van 9 juli 1968.

De plv. voorzitter,

De secretaris,

w.g. J.E. v. Leeuwen

w.g. H. Corver